

Forrás: http://www.meh.hu/misc/letoltheto/mehmta_strategia.pdf

**Miniszterelnöki Hivatal Magyar Tudományos Akadémia
STRATÉGIAI KUTATÁSOK 2006–2007
Kutatási jelentések
Budapest, 2007**

A Miniszterelnöki Hivatal és a Magyar Tudományos Akadémia
közötti megállapodás keretében végzett stratégiai kutatások főbb eredményei
(2006–2007)

A kiadvány a kutatási jelentések szerkesztett változatait tartalmazza.
Ezen projekt-összefoglalók alapján került sor a program-ciklus 2007. november 29-
én
tartott zárókonferenciájának előadásaira.

MAGYARORSZÁG KÍNA-STRATÉGIÁJÁNAK MEGALAPOZÁSA

Juhász Ottó, Inotai András, Tóth Barna
(MTA Világgazdasági Kutatóintézet)

Vezetői összefoglaló

A magyar Kína-stratégia kidolgozása a magyar nemzetközi stratégia folyamatban lévő formálásának szerves része. Kína-stratégiánk egzakt megfogalmazása, majd karbantartása kutatók és gyakorlati szakemberek csapatmunkáját igénylő, tartós feladat. A jelen zárótanulmány alapját képező résztanulmányokat – gazdag apparátusukkal együtt – az MTA Világgazdasági Kutatóintézete 2007 második félévében külön kötetben szerkesztve megjelenteti.¹

KÍNA BELSŐ HELYZETE, FEJLESZTÉSI ÉS NEMZETKÖZI STRATÉGIÁJA

Kína általános helyzete és stratégiai céljai

A globális folyamatok egyik tartós eleme az, hogy *növekszik* és a jövőben is nőni fog az eurázsiai masszívum ázsiai részének gazdasági, műszaki-tudományos, katonai és egyéb *súlya*, s ezzel párhuzamosan erősödik *kulturális kisugárzása* is. E változással tulajdonképpen egy kétszáz éves európai (ma már inkább: észak-atlanti vagy még inkább: amerikai) hegeliánus világkép meghaladása van folyamatban („... szükségszerű sorsa az ázsiai birodalmaknak, hogy az európaiaknak vannak alávetve, s Kínának is valamikor bele kell nyugodnia ebbe a sorsba” – vélte Hegel).

Kína egyenlő akar lenni a legnagyobbak klubjában. Ezt a törekvését dinamikus, ugyanakkor a kvantitatív szakaszból a kvalitatív szakaszba átmenő további gazdasági növekedéssel kell alátámasztania; a K+F területén követőből élenjáró hatalommá; nézőből aktorrá kell válnia; regionális politikai befolyását globálissá kell szélesítenie; az évszázad közepéig – az aktív védelem doktrínájának jegyében – képessé kell válnia a modern, informatikai hadviselésre; a lakosságnak általános, mindenkire kiterjedő „szerény jólétet” kell teremtenie; s meg kellene valósítania a „haza egyesítését”, de legalábbis enyhítenie a szárazföld és Tajvan különállását. Kérdés, hogy Kína hogyan, milyen eszközökkel, békésen vagy konfrontatív módon képeli-e el céljainak elérését, végső soron az egypólusú nemzetközi rendszer átalakítását. Kína döntött: a célok nem érhetők el sem fegyveres konfliktus, sem fegyverkezési verseny árán. *Az egyetlen járható út a nemzetközi rendszerekbe való szerves bekapcsolódás, a szélesedő és mélyülő nemzetközi kooperáció.* Ám ennek megvalósulása nem csak Kínától, hanem partnereitől is függ, és elsősorban attól, hogy a partnerek, Kína-stratégiájuk alakításakor, milyen mértékben képesek józanul mérlegelni a világban és magában Kínában is szakadatlanul végbemenő, változásokat.

¹ Közreműködő munkatársak: Csirikusz Gábor (Gazdasági és Közlekedési Minisztérium), Huszty András (Miniszterelnöki Hivatal), Mészáros Klára (MTA Világgazdasági Kutatóintézet), Gergely Attila (Teleki László Intézet), Jordán Gyula, Rónaháti Cecilia (ELTE), Lehoczki Bernadett (Budapesti Corvinus Egyetem), Polonyi Péter, Steiner István, Szerb István (Külgügyminisztérium). A zárótanulmányt Juhász Ottó ny. nagykövet készítette.

A jövőt részleteiben (pl. az Ázsia és talán a világ jövőjét is befolyásoló kínai–indiai viszony és a Kína–India–Oroszország, illetve a Kína–India–USA háromszög viszonyainak alakulását) nem láthatjuk előre, de *Ázsia súlyának általános növekedése* nagy biztonsággal *prognosztizálható*. Most a Nyugatnak kell „belenyugodnia” Ázsia előretörésébe. S e megfogalmazásban „Ázsia” éppúgy magában foglalja a kínai és indiai globális ambíciókat, mint a szibériai olajat, a türkmén gázt, sőt, azt is, hogy Japán – e gazdasági óriás – meddig játssza a politikai és katonai alárendelt szerepét.

A változások egyik főszereplője kétségtelenül *Kína*, mely regionálisan már *megkerülhetetlen hatalom* és egyértelműen *globális szerepre tör*. Kína *kiemelkedően fontos nemzetközi partnerünk*, s külkapcsolati stratégiánkban, az euro-atlanti térségen kívüli országok sorában, az egyik kitüntetett helyet kell elfoglalnia. A KNK *a világ legdinamikusabban fejlődő és leggyorsabb ütemben modernizálódó országa*. Összehasonlítható árákon az elmúlt 28 év átlagában az évi csaknem 10%-os GDP növekedési ütem egyedülálló a világon. 2006-ban a GDP volumene hivatalos árfolyamon számítva 2500, vásárlóerő paritáson számítva pedig 7500 milliárd US dollár körüli értéket ért el. Ez a GDP-volumen az előbbi esetben a negyedik, az utóbbi esetben pedig a harmadik legnagyobb nemzetgazdasági teljesítményt jelentette, az Egyesült Államok és Japán, illetve Németország gazdasági teljesítménye után a világon. Az eddigi tendenciák folytatódása esetén 2020-ra – 2000. évi változatlan árain számított mintegy 20 000 milliárd dollárt kitevő GDP-jével – az Egyesült Államok teljesítményét is felülmúlva a világ legnagyobb gazdasági teljesítményét felmutató hiperhatalmává válhat.

2006-ban a KNK külkereskedelmi forgalmának folyóáras összértéke 1760,7 milliárd dollárt tett ki, 969,1 milliárd dollár értékű export és 791,6 milliárd dollár értékű import mellett. Ezzel Kína a világ harmadik legnagyobb kereskedelmi forgalmat bonyolító országává vált, az Egyesült Államok és Japán után. Várható, hogy 2010-ig Kína a világ első kereskedő nemzete lesz. A KNK 2006 végére már 1000 milliárd dollárt is meghaladó valutatartalékot halmozott fel, ami 2007 első félévében még további közel 350 milliárd dollárral növekedett. Így Kína már második éve a világ legnagyobb valutatartalékkal rendelkező országa.

Természetes törekvésnek tűnik annak a hosszú távú stratégiai célnak a kitűzése, hogy az ország földrajzi, demográfiai méreteivel összhangba hozzák Kínának a világgazdaságban és a világpolitikában elfoglalt helyét. *A kínai stratégiának* még hosszabb távon is *állandó eleme* marad a világ élenjáró országaihoz való *felzárkózás* követelménye, a kínai nemzetgazdaság duális szerkezete még hosszú időn át fennmarad. A felzárkózás követelménye miatt, még hosszú ideig a kínai stratégia állandó elemeként számolhatunk a viszonylag magas gazdasági növekedési ütem elérésére való törekvéssel, mivel ez elengedhetetlen feltétele a beruházási és a foglalkoztatási ráta elfogadható szinten való tartásának is. Ez persze nem jelenti a jelenlegi, évi 10% körüli átlagos növekedési ütem hosszabb távon való fenntarthatóságát, de a mértékadó előrejelzések 2020-ig évi 7–8% körüli, 2033-ig pedig évi 5–6% körüli átlagos növekedési ütemmel számolnak.

A jelenlegi kínai vezetés hosszú távú stratégiai célkitűzése egy „harmonikus társadalom” kiépítése Kínában, vagyis a jelenleg még meglévő ellentmondások fejlettségbeli és jövedelmi (az utóbbi időben inkább növekvő) szintkülönbségek fokozatos csökkentése az ország egyes részei és a társadalom különböző rétegei között. Hosszabb távon a kínai stratégia változó elemeként említhető az a gazdasági növekedési modellváltás, amit egyesek a mennyiségi növekedésről a minőségi növekedésre való áttérésként aposztrofálnak. Az extenzív növekedésről az intenzív növekedésre való áttérés terminológiáját a kínai közgazdászok –

feltehetően tudatosan – nem használják, tekintettel az előbbinek a kínai gazdaságban még meglévő óriási tartalékaira.

A hosszú távú gazdaság- és társadalomfejlesztési stratégia új elemeként jelent meg Kínában is *a tudásalapú gazdaság és az informatikai társadalom kiépítésére irányuló politika*, ami az egész eddigi oktatási rendszer mélyreható reformját, a szakember- és tudósképzés új alapokra való helyezését, a K+F kiadások jelentős növelését igényli. Ez utóbbi területen a GDP éves összegén belül az Egyesült Államok jelenlegi 2,8 százalékos részesedési arányának elérését a kínai vezetők 2020-ra tűzték ki célul, ami minden bizonnyal be fog bekövetkezni, mivel az utóbbi években évente 1 ezrelékkal növelték ezt a részesedési arányt, amely így 2006-ban már 1,4 százalék volt.

A kínai stratégia viszonylag új, változó elemeként említhető még az exportvezérlésű gazdaságfejlesztésről *a fogyasztás-orientált gazdaságfejlesztésre való fokozatos áttérés*. Ami az egyes országrészek közötti fejlettségbeli szintkülönbségeket illeti, azok „a reform és a nyitás politikájának” több mint negyedszázados időszaka alatt nemcsak hogy nem csökkentek, de számottevően nőttek is. A kínai vezetés előtt álló egyik legnehezebb feladat a városi és vidéki körzetek anyagi és kulturális életszínvonala, megélhetési és munkakörülményei közötti nagy szakadék fokozatos szűkítése. A városokban dolgozó kb. 130 millió körüli vidéki „migráns” munkást nem számítva, a vidéken élő mintegy 400 millió falusi dolgozónak – egyes becslések szerint – legalább a fele lappangó munkanélkülinek tekinthető, mivel azt az értéket, amit termelnek, megfelelő technikai felszereltséggel és munkaszervezéssel 200 millió fővel is előállíthatnák.

A kínai stratégia viszonylag állandó elemeként számolhatunk a kínai külpolitikának azzal az – immár 25 év óta érvényesülő – alapvető feladatával, hogy a bilaterális és a multilaterális diplomácia eszközeivel *biztosítsa a békés nemzetközi környezetet* az ország gazdasági és társadalmi felemelkedéséhez és korszerűsítéséhez. Kínát legalább még két-három évtizeden át békés, intenzív nemzetközi kooperativitásra készíti – sőt, kényszeríti – saját modernizációs stratégiája és a stratégia megvalósításához szükséges hazai és nemzetközi feltételrendszernek az eredetileg elképzelttől némileg eltérő, lassúbb alakulása.

A békés nemzetközi környezet biztosítása érdekében *Kína rendezni igyekszik az előző évszázadból fennmaradt ellentéteit és vitás problémáit* a közvetlen szomszédságában lévő országokkal. A kínai vezetés jelenleg elsősorban gazdasági és műszaki-tudományos fejlesztéssel, továbbá külgazdasági kapcsolatainak tervszerű alakításával igyekszik hatni a nemzetközi erőviszonyokra és a világpolitikára. A kínai külpolitika alapvető célja a jelenlegi egypólusú világrend megváltoztatása és egy többpólusú világrend fokozatos kialakítása, amelyben az egyik pólust a Kína köré tömörülő kelet- és délkelet-ázsiai gazdasági közösség képezné. E cél elérése mindenekelőtt az Egyesült Államok hegemon szerepének fokozatos csökkenését, s végső fokon megszűnését eredményezné. Kína számára létkérdés a mindenkori erőviszonyoknak, a helyzet egészének és részleteinek folyamatos, pontos fölmérése és értékelése.

A viszonylag képzett, olcsó kínai munkaerővel, egyre fejlettebb technikával és egyre jobb minőségben előállított kínai áruk versenyképesen hódítják meg a világpiacot. Ezért Kína a Kereskedelmi Világszervezetbe való belépése óta a globalizálódó világ gazdaság és a világpiacon való kapcsolatok mesterséges akadályoktól és diszkriminációtól mentes fejlődésének fő szószólója. Növekvő exporttöbbletével Kína az USA-t tulajdonképpen már pénzügyileg is *interdependens* helyzetbe hozta, miközben az EU-val igyekszik kiegyenlített kereskedelmi

forgalmat bonyolítani, Japán számára pedig tartós exporttöbbletet biztosítani. Oroszország esetében a szibériai nyersolaj, földgáz és más nyersanyagok importjának jelentős növelésével törekednek a jelenleg még jelentős orosz deficitet mutató kereskedelmi mérleg mielőbbi kiegyenlítésére.

Kínának most van az utolsó történelmi esélye a fölzárkózásra. Ha ezt elszalasztja – végleg lemarad. Ha sikeres – az élre kerülhet. Szun Jat-szen 1924-ben még így körvonalazta nemzeti stratégiájának lényegét: „ha Kína képes tanulni Japántól, akkor egymaga tíz erős hatalommal válhat egyenlővé. Ha ez bekövetkezik, Kína helyreállíthatja első helyét. ... s akkor majd nagy felelősséggel kell viseltetnie a világ iránt.” Ma Pekingben nem esik szó első hely visszaszerzéséről, ma nem létezik olyan gyors előretörés, mint amelyet korábban világháborúk révén értek el. A legutóbbi nagy birodalom-összeomlás is hosszadalmas, hidegháború következménye volt.

A kínai modernizációs folyamat új hangsúlyai

Kína az elhúzódo extenzív–intenzív szakaszváltás új, változatlanul jelentős eredményeket felmutató, de ugyanakkor szaporodó gazdasági–társadalmi feszültségekkel terhes periódusához érkezett, melyben az eddig görgetett és az újonnan kialakult problémák hatékonyabb kezelése, megoldása egyre bonyolultabb feladatot jelent. A vezetés jelenlegi, negyedik generációja – minden jel szerint – áttekintette a változatlan stratégiai célok elérésének belső és külső feltételrendszerét, s ennek nyomán szignifikáns változás megy végbe a stratégiai célok eléréséhez szükséges átmeneti periódus időtartamának prognosztizálásában.

Hangsúlyeltolódások tapasztalhatók a fejlesztési tervekben, különösen a mezőgazdaság komplex modernizálását célzó terveket illetően, a területfejlesztési koncepcióban (pl. Északkelet-Kína fókuszba kerülése), a társadalmi–politikai tennivalók fontossági, illetve sürgősségi sorrendjében (hangsúly: a stabilitáson). Intenzív nemzetközi kooperativitásra szorítja Kínát belső körülményeinek jelenlegi és várható alakulása. Miközben folytatódik a páratlanul gyors gazdasági növekedés, folyamatosan nő a reform veszteségeinek száma is, nem csupán a haszonélvezőké. Szaporodnak a szociális feszültségek s azok politikaivá konvertálódhatnak. A legsúlyosabb, komplex problémát valószínűleg a jórészt hagyományos eszközökkel folytatott agrártermelés jelenti. A kínai reform a mezőgazdaságban kezdődött, modernizációja máig nem fejeződött be. Az agrártermelés – leszámítva a viszonylag ritka népsűrűségű és korábban állami gazdaságokba szervezett térségeket – ma is családi keretek között folyik, úgy, ahogyan a reform kezdetekor, amikor a kommunák feloszlása után az agráriumot átszervezték. Földkoncentrációra lenne szükség, miközben a mezőgazdaságban – még a jelenlegi agrártechnika alkalmazása mellett is – több mint százmillióra becsülhetjük a fölösleges munkaerő létszámát. Ezt a tömeget aligha lehet a nagyvárosokba irányítani, hiszen az elmúlt évtizedekben már kb. ennyien áramlottak oda vidékről, s őket még integrálni kell a városi társadalomba, pl. meg kell oldani gyerekeik iskoláztatását, miközben más, eredendően városi lakosok kisiklott sorsának gondjain is enyhíteni kell. *A falu komplex fejlesztése*, a falusi jövedelmek dinamikusabb növekedése nélkül aligha lehet kibontakoztatni a kereslet gazdaságélénkítő szerepét, amire a kormányzat a kilencvenes évek óta törekszik. A lakossági megtakarításoknak is fontos forrása a vidék.

Nem minősíthető csupán pozitívan a GDP tervezett növekedésének túllépése. A növekedés 2006-ban – 2005 után ismét – meghaladta a 10%-ot. A 2006-os 10,7%-os növekedés túlfűtöttséget jelezhet. (2007-re 8%-os növekedést terveztek, de az első három negyedévben

nem sikerült 10% alá menni.) Egészségtelen a beruházási gyakorlat. Az ingatlanberuházások pl. 2006-ban 24%-kal nőttek, s ez – a meghozott intézkedések hatására – már 2%-os csökkenést jelent 2005-höz képest. Nem az eredetileg elképzelt ütemben halad előre a veszteséges állami vállalatok reformja. Ez is komplex (gazdasági, szociális, politikai) kérdés. Folytatni kell átalakításukat, reformjukat (Rt-k létrehozása, csődeljárás, bezárás, összevonás révén). Ám a veszteségre való tekintettel a sokterápia Kínában nem alkalmazható. Az abszolút gazdaságossági elven alapuló munkaszervezés több millió embert űzne kapun kívülre. A „privatizáció” szó kerülésével, folyik a magánosítás is, elsősorban részvények eladása révén, úgyelve arra, hogy a közvagyonot „nem szabad elherdálni”.

Az átalakítási óvatosságot indokolja, hogy *túl lassan halad a nagy társadalmi biztosító rendszerek* (egészségügy, nyugdíj, munkanélküli segély, létminimum) *kiépítése*. A ma működő egészségbiztosítás a lakosság kb. 90%-ára nem terjed ki. Falun – több évezreden át – a nagycsalád volt a biztonsági háló. A városokban az állami vállalat lett azzá. Ez utóbbiak veszteségeinek minimalizálása azt igényli, hogy a hagyományos szociális feladatoktól megszabadítsák őket. A bankrendszer sem terhelhető tovább a veszteséges állami vállalatok, fennmaradásához (s ezáltal sok tízmilliónyi városi dolgozó és családtagjaik *megélhetési* körülményeinek biztosításához) szükséges tőkeinjekciókkal. Ez a fajta szociális biztonság nem tartható fenn. Súlyos probléma az északi vízhiány; az emberi szervezetre közvetlen veszélyt jelentő, katasztrofális környezetszennyezés; a térségek fejlettsége és fejlődési dinamikája közötti különbség (Kínát sokan nem is tekintik egységes, központi intervenciók nélkül is működő gazdasági térnek).

Figyelmeztető jel, hogy *szaporodik a tiltakozó megmozdulások száma* városon és falun egyaránt. Városokban ezek fő motívumai: a munkahely elvesztése, a bérkifizetés bizonytalanságai (késedelem, teljes elmaradás), a gyakran kritikán aluli munkavédelem (pl. bányakatasztrófák). Falun jelentős motívum a földkiszajátítás. 2006-ban a kínai termőterület 306 ezer hektárral csökkent (2005-ben még 362 ezer hektárral), s ez a kormányt további óvintézkedésekre sarkallja. A termőföld takarékos felhasználása méltán minősül „nemzeti ügynek”. E megmozdulások elsődlegesen lokális és gazdasági jellegűek, többségükben helyileg kezelhetők. Súlyos gondot a megmozdulások horizontális szerveződése jelentene. Ennek felismerése lehet a magyarázata az Internet és a titkos társaságszervező *Falunkung* fokozott állami ellenőrzésének.

Erősen rontja a társadalmi közhangulatot *a személyi jövedelmek közötti szélesedő szakadék*, az új nemzeti burzsoázia rongyrozása, a társadalmi egyenlőtlenség növekedése, a „társadalmi polarizálódás” erősödése. Hangulatrontó tényező a *korruptió*. S itt már az értékválság jelei is kitapinthatók. Hongkong és Makao visszatérte után nem folytatódott az egyesítés várt diadalmenete. A tajvani kérdésben nem történt alapvető jelentőségű változás, sőt, a tajvani identitás szilárdulása és a tajvani demokratizálódás miatt ma, Peking szempontjából, a *status quo* további fenntartása önmagában is értéknek számít. A legsúlyosabb tényező mégis az, hogy *e gondok az évek során összetorlódtak, s most egyidejűleg kell kezelni*, enyhíteni, megoldani *öket*. A belső feltételrendszer tehát a várttól kedvezőtlenebbül alakul, s ez önmagában is fölveti az időtényezővel való kalkulálás, „a szocializmus kezdeti szakasza akár százéves” tartósságának újragondolását.

A nemzetiségek

Látványosan ugyan nem manifesztálódik, de *látenszen létezik a nemzetiségi feszültség* a nyugati térségekben. Kína több mint 56 nemzeti kisebbsége közül, a belső stabilitás

szempontjából a tibeti és az ujgur kisebbség érdemel kiemelt figyelmet. Nem annyira létszámuk miatt, hanem inkább azért, mert a két, egymással határos, nyugat-kínai autonóm terület együttesen a KNK területének mintegy harmadát teszi ki. Ki kell emelnünk a Tibeti Autonóm Terület geostratégiai fontosságát.

A tibeti emigráció és az emigráns tibeti kormány az 1959-es tibeti kormány jogutódjának deklarálja magát és az indiai dharamsalabeli székhelyéről igyekszik irányítani az emigráns csoportok életét és politizál az emigráns és „az otthon maradott tibetiek” érdekében. Nincs azonban olyan ország a világon, amely elismerné e kormányt, mert ez azonnali és közvetlen konfrontációt jelentene a Kínai Népköztársasággal. Az autonóm területek jogállásáról a Kínai Népköztársaság alkotmányának IV. fejezete rendelkezik. E szerint az önkormányzati és államigazgatási szervekben a helyi kisebbség képviselői létszámarányosan vesznek részt, a területi autonómia biztosítja az anyanyelv oktatásához, a nemzeti kultúra megőrzéséhez és a vallásszabadsághoz való jogot. A tibeti emigráció önrendelkezési jogra, vagy „valódi autonómiára” irányuló kérését Kína azért nem tudta soha értelmezni, mert az alkotmány betűjére hivatkozik. Itt kell megjegyeznünk azt is, hogy az általánosan elterjedt tévhittel ellentétben a népességszabályozási politika nem volt érvényes a kisebbségekre.

A modernizáció kiterjesztése az ország távoli területeire feltehetőleg közelebb hozza a nem han-kínai etnikumok asszimilációját. A lappangó függetlenségi gondolatokra a nyolcvanas évek vége óta a Kínai Népköztársaság (a katonai erő alkalmazásán kívül, majd helyette) gazdasági beruházásokkal és fejlesztéssel reagált. Ezek a beruházások hatással vannak a Tibeti Autonóm Területre az úthálózat gyors ütemű fejlesztésétől a posta- és hírközlési hálózat korszerűsítésén át a Tibetet a központi területekkel összekötő vasút megépítéséig. A hagyományok és az identitás megőrzése a modernizáció kihívásai közepette Tibetben éppoly nehéz és ellentmondásos, mint a világ legtöbb fejlődő térségében. A tibeti emigráció kezdeti éveiben a Dalai Láma és környezete Tibet függetlenségének elérését fogalmazta meg céljaként. Miután ez a politika nem hozott helyzetükben javulást, az 1990-es évektől a *tényleges* önrendelkezés kivívására módosították céljukat. Elképzeléseikben ma már egy „valódi autonómiával” rendelkező és a szomszédos tartományokban élő tibeti nemzetiségű lakosságot is magában foglaló Nagy-Tibet szerepel, amely belülszerte önálló saját kormányzattal rendelkezik, viszont kül- és hadügyeiben, sőt újabban külgazdaságában is a Kínai Népköztársaságnak volna alárendelve. Peking számára ez a koncepció is elfogadhatatlannak bizonyult.

Hol helyezkedik el ez a bizonyos Nagy-Tibet? A tibeti történetírás és hagyomány három nagy tartományát ismeri a régi Tibetnek. A jelenlegi Tibeti Autonóm Terület ezek közül az egyiket foglalja magában. A másik két történeti tartomány területe négy jelenlegi kínai tartomány között oszlik meg. Peking nem kész az ország közigazgatási térképének átrajzolására, nem beszélve arról, hogy az egyébként is több mint egy millió négyzetkilométernyi autonóm terület alaposan megnövekedne. Az autonómia kérdésében sem hajlandó Peking tovább menni annál, mint amit a jelenleg hatályos alkotmány szavatol. (Más kérdés, hogy a Tajvannak ígért autonómia jóval túllép az alkotmány adta kereteken.) Kína tehát a dharamsalai emigráció módosított követelését nem tekinti új tárgyalási alapnak.

Ugyancsak látenszen jelen vannak a nemzetiségi feszültségek a hszincsiangi Ujgur Autonóm Területen. Itt a vallási (iszlám) és a nemzetiségi (kelet-turkesztáni) radikalizmus erősítik egymást. Számos ujgur vett részt az afganisztáni harcokban a tálibok oldalán. Az autonóm területen időnként terrorista cselekményekre is sor kerül. Az USA vezette nemzetközi

terrorizmus elleni küzdelem gyakorlati jelentősége Kína számára épp ennek az autonóm területnek a kérdésében mutatkozik meg.

A jelenlegi kínai belső helyzetben a legaggasztóbb körülmény mégis az, hogy *az említett gondok az évek során összetorlódtak*, s most egyidejűleg kell kezelni, enyhíteni, megoldani őket. A belső feltételrendszer tehát a várttól kedvezőtlenebbül alakul, s ez önmagában is fölveti az időtényezővel való kalkulálás, „a szocializmus kezdeti szakasza” tartósságának újragondolását, a kezdeti szakasz időhatárának kitolását. (Más kérdés, hogy a tőkeviszonyra épülő és egyre inkább a kapitalizmus törvényszerűségei alapján működő kínai piacgazdaság meddig minősíthető „szocialista piacgazdaságnak”, vagy akár a kizárólagos hatalmat gyakorló, tekintélyelvű Kínai Kommunista Párt valódi „kommunista pártnak”. Ez a párt ugyanis eszmei irányultságát tekintve az elmúlt egy-másfél évtizedben egyre inkább a hagyományos konfuciánus értékeket előtérbe helyező nemzeti elitpárt és a szociáldemokrata értékeket is felvállalni kívánó néppárt sajátos keverékévé vált.)

A virtuális „Nagy-Kína”

A Nagy-Kína fogalma egyelőre absztrakt koncepció. Ez mindazonáltal nem mond ellent a gyorsan fejlődő kulturális és gazdasági realitásnak. A szűkebb értelemben vett Nagy-Kína: a kontinens, valamint a „kis tigrisek” négyes fogatából három (Hongkong, Tajvan és Szingapúr, mindhárom kínai entitás, mint a „kis tigrisek közé” nem sorolt Makao is). A kultúra folytatóságának alapján a kínai identitás újraformálásával ez az összetartozás egyre inkább gazdaságilag, sőt, politikailag is konvertálható tőkévé válik. A Nagy-Kína tágabb köréhez sorolódnak az említett területeken kívül élő kínai kolóniák, elsősorban a délkeletázsiaiak. Az anyaországnak Hongkonggal, Makaóval, Tajvannal és a tengerentúli kínai közösségekkel folytatott gazdasági együttműködése indította meg a Nagy-Kína formálódását. Nagy-Kína szellemi részeként Szingapúr az egyetlen, amelynek önálló államiságát a KNK nem kérdőjelezi meg, holott lakosságának háromnegyedét a kínai etnikum adja. A konfuciánus etikára épülő erősen központosított politikai hatalmával, piacgazdasága sikerességével, befolyásos pénzügyi központjával Szingapúr a KNK számára példaértékű. A szűkebb értelemben vett Nagy-Kínán kívül élő kínaiak számára vonatkozó becslések meglehetősen tág határok – 30 és 60 millió fő – között mozognak. Számarányuknál és gazdasági befolyásuknál fogva adott esetben hatékony közvetítői és érvényesítői lehetnek a kínai érdekeknek. Ázsiában a kínai migrációs lakosságnak 82,3%-a, Amerikában 12,5%-a, Afrikában 0,4%-a, Óceániában 1,7%-a, Európában pedig 3,1%-a kínai eredetű, az utóbbi 780 ezer kínait jelent.

A világgazdaságon belül új formációként jelentkezik azon hálózatoknak a kiépülése, amelyekben az országok közötti gazdasági kapcsolattartással szemben a cégek és személyek közötti közvetlen kapcsolatok dominálnak. A multinacionális cégek világot behálózó képződményei, eredendően ágazati vagy etnikai alapon szerveződő gazdasági láncolatai alkotják a rendszert. Ezek közül az ún. tengerentúli kínaiak képezik a gazdaságilag egyik legerősebb hálózatot. A kínai kivándorlás célpontjait első sorban a távol-keleti térség államai képezik. Ezt követi Ausztrália, majd az USA. A külföldön szerencsét próbáló kínaiak számát éves átlagban 700 000-re becsülik. A másodlagos célterületnek számító európai országok közül leginkább Franciaország, Olaszország és Németország vonzza a kínaiakat, míg Közép-Európában, Magyarországon a legkedveltebb célpont.

A tajvani kérdés

E szenzitív kérdés külön figyelmet érdemel, mivel az egy Kína elv a kínai diplomáciai kapcsolatépítés és -tartás alaptétele. Az ún. Tajvan-kérdés (Tajvan különállása) több mint százéves történetre tekint vissza. Tajvan az 1894–1895-ös japán–kínai háború következményeként Japán fennhatósága alá került, ötven évig tartó gyarmati állapotba jutott. A második világháború alatti kairói (1943), majd a potsdami nyilatkozat (1945) a szövetséges hatalmak azon szándékát tartalmazta, hogy Tajvant vissza kell juttatni Kínának. Japán a Tajvan feletti szuverenitásról formálisan csak az 1951-ben, a szövetséges hatalmakkal San Franciscóban kötött békében mondott le, elmulasztva azonban annak közlését, hogy ez kinek a javára történik. Ugyanez mondható el a Japán és a Kuomintang kormány között 1952-ben aláírt békeszerződésről is.

A Kínai Népköztársaság 1949. október 1-jei megalakulása óta vallja azt az álláspontot, hogy ő jelenti Kína egyetlen jogos, legitim képviselőjét. A pekingi vezetés felfogása szerint a népköztársaság kikiáltásával az 1912 óta létező Kínai Köztársaság megszűnt létezni, Tajvanra menekült maradványát *de jure* nem létezőnek kell tekinteni. A Tajvanon kialakult állapot a be nem fejezett polgárháború következménye. A nemzetközi közösségben, a nemzetközi szervezetekben egyedül a KNK és kormánya jogosult Kína képviselőjére.

A két ellenségesen szembenálló entitás ugyanakkor egyetértett abban, hogy létezik egy Kínának nevezett ország, amely magába foglalja a szárazföldi Kínát és Tajvant, s amely részeket jogtalanul bitorol egy másik lázadó, illegitim hatalom. Kezdetben mindkét fél a probléma megoldását erőszakkal, katonai erővel képzelte el („felszabadítani Tajvant” és „visszafoglalni a szárazföldet”). Az 1970-es évek végétől, az 1980-as évek elejétől az erőszakos, katonai módszer háttérbe szorulásával párhuzamosan a pekingi vezetés felfogásában is a „békés egyesítés” módzatai kerültek hangsúlyozásra. Kiemelkedik a legátfogóbbnak szánt, még Teng Hsziao-ping által megfogalmazott „egy ország két rendszer” formula. A tajvani vezetés kezdettől fogva kategorikusan elutasítja a formula elfogadását, és ebben ma már a tajvani társadalom túlnyomó többségének hasonló véleményét is maga mögött tudhatja. A békülékeny kínai javaslatokra reagálva ugyanakkor felhagyott a „visszafoglalni a szárazföldet” jelszó használatával és fokozatosan engedélyezte a közvetett kereskedelmet és egyéb kapcsolatokat, 1987-ben pedig hozzájárult a tajvaniak rokon látogatásához a szárazföldi Kínában.

A KNK újabban mintha hajlandó lenne elfogadni azt az értelmezést, hogy Kína nem feltétlenül azonos a KNK-val, nem hangsúlyozza a központi (pekingi) és helyi (tajvani) hatalom relációt, ugyanakkor például változatlanul nem hajlandó magas szintű, hivatalos kapcsolatokra a „tajvani hatóságokkal”. Kína azonban nem hagyhatja figyelmen kívül az 1989-es Tienanmen téri mézárulásnak Tajvanra gyakorolt megrázkódtató hatását. Alapvető változást jelent, hogy Tajvanon kibontakozott egy olyan folyamat, a demokratizálódás, amely nemcsak politikai rendszerét és egész működését, légkörét változtatta meg, hanem döntő hatással van az egyesülésre vonatkozó elképzelésekre is. Kiiktatódott annak lehetősége, hogy két állampárt megegyezése révén szülessen meg az egyesülésnek valamilyen módzata. Az egész Tajvan-problémával összefüggésben kiemelkedően fontos szereplő az Egyesült Államok. Ez a helyzet az után is fennmaradt, hogy az USA 1979-ben megszakította a diplomáciai kapcsolatot a Kínai Köztársasággal, felmondta a vele kötött védelmi szerződést és a KNK-t ismerte el. Az USA elvileg mindig az „egy Kína” álláspontot támogatta, azonban

ennek tartalmi, értelmezési felfogásába meglehetősen sok kétértelműséget és bizonytalanságot vitt. Az USA Kína politikájának három kulcseleme a vizsgált téma szempontjából: az egy Kína politika, a *status quo* egyoldalú megváltoztatásának ellenzése a Tajvani-szorosban és Tajvan függetlenségének „nem támogatása.” Ez utóbbival összefüggésben nem támogatja Tajvan erőfeszítéseit arra, hogy az ENSZ vagy más nemzetközi szervezetek tagjává váljék, amelyekben a tagság államokra korlátozott. A gond az, hogy e három elem egyikének sincs világos, egyértelmű meghatározása az amerikai diplomáciában.

Tajvan „bizonytalan” státusa az USA kormányának politikája maradt mind a mai napig, kivéve állandó ismételtetését az „egy Kína” politika frázisának, ami azt a benyomást kelti, hogy az USA valamilyen módon mégiscsak elismeri, hogy Tajvan Kína része. A *status quo* még ilyen „mélységig” sem határozzák meg. Az amerikai egy Kína-politika hasonlóképpen nehezen értelmezhető és belső ellentmondásoktól terhelt eleme az, hogy „az USA nem támogatja Tajvan függetlenségét.” 2000-ben az amerikai adminisztráció végül magáévá tette azt a – Csen Suj-pien jelenlegi elnök által is szorgalmazott – álláspontot, hogy a tajvani szavazók demokratikus egyetértése nélkül nem lehetséges a *status quo* bármilyen változtatása. Amerika érdekei Tajvant illetően: fontos biztonsági partner, emelő Kínával szemben, fejlődő demokrácia, jelentős kereskedelmi partner. Ezeket a tényeket szem előtt kell tartanunk, tudva, hogy valójában mind a KNK, mind a Kínai Köztársaság saját területtel, népességgel és fegyveres erővel rendelkezik.

Az 1970-es évek végétől, az 1980-as évek elejétől az „egy Kína” probléma megoldását illetően a pekingi vezetés felfogásában is a „békés egyesítés” módozatai kerültek hangsúlyozásra. Ugyanakkor 2000 után, a „tajvani függetlenség” szószólóinak a szaporodása láttán, a KNK parlamentje 2005. március 13.-án egy elszakadás-ellenes törvényt fogadott el, amely kilátásba helyezte, hogy ha szakadár erők tényleges lépéseket tesznek Tajvannak az anyaországtól való elszakítására, azt minden lehetséges eszközzel (beleértve a nem békés eszközöket is) meg fogják akadályozni. A demokratizálás tehát Tajvanon felszínre engedett és intenzívvé tett egy tajvani identitást, amely komoly kihívást jelent minden olyan politika iránt, amely csak egy Kínát ismer el.

Magyarországnak, a világ más országaihoz hasonlóan, *tudomásul kell vennie Kína engesztelhetetlen álláspontját* az „egy Kína” kérdésben. Ugyanakkor érzékenyen figyelnie és reagálnia kell mindazokra a kisebb-nagyobb változásokra, amelyek a hidegháború után mind a világban, mind a Tajvani szoros két oldalán bekövetkeztek. Tajvan fokozatosan eltávolodik az „egy Kína” elv hagyományos kuomintangista értelmezésétől, s ezt is számításba kell venni. Az emberi jogok, a humanitárius együttműködés szempontjából (pl. SARS) is mérlegelni kell Tajvannak megfigyelői státus adását a WHO-ban, elfogadható megnevezéssel, amit más nem ENSZ tagállamok (pl. Svájc) is élveznek. Másokkal együtt *Magyarország* itt is támogatóan léphet fel. Más parlamentekhez hasonlóan a magyar is *elfogadhatna* Tajvan megfigyelői státusát *támogató határozatot*, akárcsak a Magyar Vöröskereszt is. Ezt nehezen lehetne az egy Kína elv feladásának tekinteni.

KÍNA NEMZETKÖZI HELYZETE

Az Amerikai Egyesült Államok

Kína megkerülhetetlen regionális hatalom, mely képesnek látszik arra, hogy globális tényezővé váljon. *Kína elsőszámú nemzetközi partnere* épp ezért természetesen *az Amerikai Egyesült Államok*. A két ország viszonyát a magyar transzatlanti kapcsolatok miatt is célszerű vizsgálat tárgyává tenni. Az Egyesült Államok politikai és szakmai elitjének körében a Kína politika többféle, egymástól erősen különböző irányzata tapasztalható. Jellemző, hogy 2007-es USCC meghallgatások során a legnegatívabb vélemények a szenátorok, a gazdasági és katonai szakértők részéről hangzottak el. A pozitív hangvétellő felszólalók szinte kizárólag az egyetemi Kína-szakértők, politológusok, és történészek soraiból kerültek ki.

Három Kínával kapcsolatos amerikai forgatókönyv körvonalazható.

Az *első* az ún. „nyugtatóforgatókönyv” (*Soothing Scenario*), mely abból a feltételezésből indul ki, hogy az országgazdasági és kulturális felemelkedése, az életkörülmények javulása és a „kifelé való nyitás” eredményeként Kína politikai rendszere a jövőben óhatatlanul a liberalizálódás és a demokratizálódás irányába fog haladni. Ennek első jelei – e felfogás hívei szerint – már az elmúlt öt-hat évben is megmutatkoztak. Az Országos Népi Gyűlés (a KNK törvényhozó testülete) az utóbbi években több tucat olyan törvényt hozott, amelyek – legalábbis a gazdaság, a kereskedelem és a pénzügyek területén – megfelelnek a nemzetközi normáknak. Különösen nagy reményeket főznek azokhoz a fiatal szakemberekhez, akik az Egyesült Államok egyetemén és különböző kutatóintézeteiben részesültek graduális posztgraduális képzésben, mivel ezek hazatérésük után többnyire fontos vezető állásokba kerülnek. (Ezzel kapcsolatban nagy probléma, hogy az elmúlt két évtizedben az USA-ban továbbképzett mintegy 600 ezer kínai szakembernek eddig még csak alig több mint egynegyede tért vissza Kínába.)

A *másik változat* a „felfordulás forgatókönyv” (*Upheavel Scenario*). Az ennek megvalósulásában reménykedők arra számítanak, hogy – a Szovjetunióhoz és az európai szocialista rendszerekhez hasonlóan – belátható időn belül a jelenlegi kínai politikai rendszer is össze fog omlani.

A *harmadik forgatókönyv* (*Third Scenario*) szerint „noha Kína 25 év múlva bizonyosan egy gazdagabb és hatalmasabb országgá válik, [politikai berendezkedése] továbbra is az autokrácia egyik vagy másik formája lesz”. Ezért az USA Kína-politikájában paradigmaváltásra van szükség. Nem a vágyakból kell kiindulni, hanem a valós helyzetből. „Meg kell érteni, hogy a kínai politikai rendszer nincs liberalizációra ítélve, s hogy ez a rendszer még hosszú időn át viszonylag változatlanul fenn fog maradni, és ez a rezsím folytatni fogja a szervezett politikai ellenállás mindenfajta jelének az elnyomását.”

Mindenesetre a jelenlegi kínai politikai rendszer lényegesen liberálisabb és elviselhetőbb az 1979-től bevezetett reform és nyitás politikáját megelőző időszakénál.

Nemzetközileg általában, és az Egyesült Államokban különösen sokan *hajlamosak túlbecsülni* a kínai hadsereg utóbbi években felgyorsult modernizációjából származó *veszélyeket*, s ennek következtében a kínai költségvetésből e célra fordított összegek nagyságát is. A vélemények a már korábban meghirdetett „kínai fenyegetés” szellemét idézik fel. Megjegyzendő, hogy Kína katonai kiadásai – hivatalos árfolyamon számítva – az USA katonai kiadásainak csak alig egytizedét teszik ki, de a CIA számításai alapján is kevesebb, mint 100 milliárd dollárt. Ennek értékelésekor figyelembe veendő az alábbi tények is: 1990-ig a katonai fejlesztést tudatosan

minimalizálták a gazdasági modernizáció javára, a haderő modernizálása (létszámcsökkentés, modern fegyverzet hadrendbe állítása mellett) igen költséges, pl. a rendkívül elmaradott kínai haditengerészeté. Meg kellett javítani a kb. 2,3 millió főre csökkentett személyi állomány kritikán aluli életkörülményeit. A kínai katonai ráfordítások tehát mind abszolút összegben, mind GDP-arányosan messze elmaradnak az USA ilyen természetű kiadásai mögött. Érdekes, hogy míg az amerikai politikusok azt igyekeznek bizonyítani, hogy a kínai kormány lépten-nyomon megsérti a WTO előírásait, a „tisztességes kereskedelem” írott és íratlan szabályait, s ezért különféle büntető és korlátozó intézkedések meghozatalát követelik a kongresszustól, addig a szakértők és a Kínával kereskedő üzletemberek elsősorban az amerikai kormány költségvetési és pénzügyi politikáját teszik felelőssé a kialakult helyzetért. Úgy vélik, nem Kína tehet arról, hogy az Egyesült Államok már évtizedek óta állandóan túlköltekezik, lényegesen többet fogyaszt, mint amennyit megtermel, s ennek következtében a múlt évben már a GDP 7%-ának megfelelő, 800 milliárd dollár összegű kereskedelmi deficitet produkált, miközben versenyképessége évről évre csökken, már a *high-tech* iparágakban is. Ezért nem konfrontálódni, hanem együttműködni kell Kínával, s arra törekedni, hogy a jövőben várhatóan megnövekvő kínai külföldi befektetésekből minél több az Egyesült Államokba irányuljon. Mások viszont a kínai növekedés jelentette kihívást az USA által elért, egyedüli szuperhatalmi pozíciója elleni közvetlen fenyegetésként fogják fel, s ezért a Kínához fűződő viszonyt, valamint a KNK-val való együttműködést széles értelemben vett nemzetbiztonsági kérdésnek tekintik.

Az amerikai–kínai kapcsolatok alakulásának objektívebb mérlegelésére törekvő, szakemberek Kínát – Bush elnök szavait idézve – „felelősségteljes partnernek” (*responsible stakeholder*) tekintik. Szerintük az elmúlt években Kína e szándékának számos meggyőző jelét adta, mind az ENSZ Biztonsági Tanácsában, mind pedig a különböző multilaterális és bilaterális tanácskozásokon tanúsított magatartása és állásfoglalásai révén. Erre a nemzetközi terrorizmus, a különböző bilaterális konfliktusok, az észak-koreai és az iráni atomfegyvergyártás, a szudáni, burmai és a libanoni polgárháború kérdéseiben elfoglalt kínai álláspontot hozzák fel példaként. Kína számára a zavartalan fejlődés nélkülözhetetlen feltétele a partnerség fenntartása az Egyesült Államokkal. A legideálisabb szituáció az, ha az USA tartósan olyan kihívással vagy kihívásokkal szembesül, amelyet (amelyeket) nagyobb fenyegetésnek érzékel, mint Kína nemzetközi súlyának növekedését. A legkedvezőbb, ha a probléma megoldása Kína részvételét igényli. Érdekeik egybeesése vagy párhuzamossága jelenleg főként négy területre terjed ki: az antiterrorista együttműködésre, az észak-koreai válság kezelésére, a *non-prolifерáció* problémájára s az olyan nem hagyományos biztonsági veszélyek elhárítása, mint pl. a járványok, a természeti csapások.

Az Európai Unió

Kína politikai viszonyát az Európai Unióhoz a *multipolaritással kapcsolatos várakozása* határozza meg. Ez a várakozása időarányosan nem teljesült. Ugyanakkor 2006-ban az EU Kína elsősorú külkereskedelmi partnere lett 272,3 milliárd USD összforgalommal (91,7 milliárd USD kínai aktívum mellett). Kína továbbra is stratégiai jelentőséget tulajdonít az Unióhoz fűződő viszonyának, ugyanakkor változatlanul megkülönböztetett figyelmet szentel a tagállamokkal fenntartott kétoldalú kapcsolatoknak is.

Magyar szempontból – úgy tűnik – pillanatnyilag a fő kérdés annak hazai *tudatosulása*, hogy *Magyarország* – mint az Unió tagja – nem egyszerűen követi, hanem *alakíthatja is az Unió Kína-stratégiáját*. Ez szemlélet- és *stílusváltást* igényel. Továbbá részletesen meg kell

vizsgálunk a Kínával kapcsolatos magyar érdekérvényesítés általános uniós kereteit és konkrét lehetőségeit, beleértve az EU és Kína között beindult, illetve tervezett közös programokat. Kínához fűződő érdekeinket is tekintetbe kell venni az Unió belüli mobil koalíciókötés gyors reagálású diplomáciájában. Ehhez azonban *az eddigieknél még részletesebb vizsgálatokra, jóval több információra van szükség*. Sőt, az Unióval foglalkozók között is szükség van egy garnitúrányi, Kínát is ismerő gyakorlati szakemberre.

Oroszország

Az orosz–kínai kapcsolatok normalizálódtak, sőt stratégiai jellegűvé váltak. Szerződést írtak alá a kb. 4300 km-nyi határ teljes vonulatáról, valamint a jószomszédságról, barátságról és együttműködésről. A két ország között kialakult a stratégiai konzultációk intézményes rendszere államfői szinttől minisztériumi, vezérkari szintig. A kínai doktrína szerint Kína nem köt szövetséget egyetlen állammal vagy államcsoporttal sem, miközben minden állammal kooperatív viszony kialakítására törekszik. Ez a tétel vonatkozik Oroszországra is. Mindazonáltal *a két szomszédos ország viszonya* nemcsak az ázsiai, hanem a globális viszonyoknak is *jelentős tényezője*.

A két nagyhatalom *kapcsolatainak kétségtelenül vannak bizonytalan elemei* is. Kétoldalú kereskedelmi forgalmuk 2006-ban mindössze 33,4 milliárd USD volt. Ezen belül azonban Kína számára fontos az Oroszországból érkező fegyver- és energia import. Kínai részről elégedetlenek az orosz–kínai olaj- és gázvezeték építésének ügyében tapasztalható orosz tétovázás miatt. Orosz részről nyíltan be nem vallott, de létező aggodalom tapasztalható az orosz Távol-Kelet kínai népességének növekedése okán. Legfőbb közös érdekük azonban: az amerikai túlhatalom ellensúlyozása. A két fél ilyen szándékát jelezte az is, hogy 2005. augusztus 18–25. között, „Békeküldetés 2005” elnevezéssel, közös haditengerészeti hadgyakorlatot tartottak a kínai Santung tartomány és Vlagyivosztk térségében.

Japán

Kína és Japán – minden egymás iránti ambivalenciájuk ellenére, történelmileg is alátámasztottan – kiemelt fontosságú partnerei egymásnak. Különösen szembeűnő ez a gazdasági komplementaritás és együttműködés tényeit tekintve. Az utóbbi évekre nemcsak Kína számára vált Japán elsőrangú gazdasági partnerré, de ugyanez elmondható japán szempontból is: Japán fő importőre (az Egyesült Államokat megelőzve) Kína lett, míg Japán export-piacai között, az Egyesült Államok után és az Európai Uniót közelítve, Kína a harmadik. A tendenciák a japán kínai viszonylat további térnyerését vetítik előre. Kínába évente több mint 3 millió japán beutazást regisztrálnak, miközben Japánban jelenleg mintegy 80 000 kínai diák tanul (ez kb. a fele az Európában tanuló kínaiak létszámának); a Japánban lakó kínaiak száma az utóbbi öt év alatt több mint kétszeresére nőtt, 2005 végére meghaladta a félmilliót.

A két állam politikai viszonyait mindkét oldalról a gazdaságiaknál kritikusabban ítélik meg. Ennek ellenére a kínai–japán viszony 2006 szeptemberében elindult, és azóta megfigyelhető áthangolódása során a „harmincéves mélypontra levő” kapcsolatok „újjaépültek”, „fél évtizede nem tapasztalt optimizmusra adnak okot” – miközben a relációt tartósan meghatározó feltételek lényegileg nem változtak. A kínai–japán viszonyt vizsgálva nem hagyhatjuk figyelmen kívül azt a körülményt, hogy itt nemcsak államoknak, hanem egyben nagy múltú civilizációknak kölcsönviszonyairól is szó van. Kétoldalú viszonyuk alapvető tényezői: a civilizációs közös gyökérség; a „történelmi kérdések”; a kölcsönös gazdasági együttműködés és versengés; a Kelet-kínai tenger vitatott hovatartozású övezete; a tajvani

társéget is érintő amerikai–japán szövetségi együttműködés; Japán nagyhatalmi „normalizációja” és nemzetközi szerepvállalása, különös tekintettel Japán „remilitarizációjára”, és Japán igénye állandó ENSZ BT-tagságra.

Mivel mindkét ország hazánk fontos ázsiai partnere, ezért a kínai–japán kapcsolatok alakulása Magyarország számára esetleg kereszthatást is hordozhat, ám ennek esélye a japán pragmatizmus miatt igen csekély. *Hazánknak* úgy is, mint a mai és holnap világszereplőjével, az Európai Unió „stratégiai partnerével” és hagyományos bilaterális együttműködő féllel, hosszú távon *gyümölcsöző kapcsolatokat kell fenntartania Kínával*.

Ugyanakkor a két ország közül *Japán az*, amellyel a demokratikus alapértékek, intézmények és a nemzetközi elköteleződés közös talaján azonos rendszerbe tartozunk, s amellyel az utóbbi másfél évtizedben gazdasági téren is *kiterjedt kooperáció* bontakozott ki.

India

Kína kiemelkedő és növekvő jelentőségű partnere India. A két ország határ- és területi vitájának rendezetlensége, India globálhatalmi ambíciói versengést generálhatnak közöttük, ami beavatkozási lehetőséget nyújthat az Egyesült Államok számára, megkísérelve – Tajvan és India harapófogójában – kellemetlen helyzetbe szorítani Kínát. Kína ma sokkal nagyobb gazdasági erőt képvisel, mint India, noha az indiai gazdaság évi növekedési ütemét 1991–2001 között évtizedben sikerült 6% fölé emelni. Ez a potenciális befolyási övezetet jelentő Délkelet-Ázsiában is megmutatkozik. Kína külkereskedelmi forgalma az ASEAN országokkal 130 milliárd USD körül alakult 2005-ben, míg India esetében ez az összeg – egyelőre – nem éri el a 10 milliárd USD-t. A térségbe kihelyezett kínai és indiai tőke összege ugyancsak nagyságrendekkel tér el egymástól.

Az indiai külpolitika középpontjában jelenleg az Egyesült Államokhoz fűződő viszony formálása áll. *India*, újkori története során első ízben, az *Egyesült Államok* „*partnere*” *kíván lenni*; nem szövetségese, hanem a multipolaritás talaján álló partnerállam, nem Japán szerepét kívánja Dél-Ázsiában eljátszani, hanem önálló hatalmi erőként kíván fellépni. Indiában ma már széles körben elfogadottá vált, hogy India gazdasági felemelkedésének legbiztosabb eszköze a nyugati világgal, elsősorban az Egyesült Államokkal kialakítandó, a politika, a gazdaság és a kultúra világát széles körben átfogó együttműködés lehet. A gazdasági liberalizálás eszméje népszerűvé vált az indiai tőketulajdonosok körében, akik e közgazdasági iskola gyökereit szintén az Egyesült Államokban (és az Egyesült Királyságban) találják meg. India ma – feltehetőleg – a világ második legnépesebb állama Kína után, s demográfiai előrejelzések szerint lakosságának száma néhány évtized múlva meg fogja haladni Kínáét. Nemzeti összterméke azonban jócskán elmarad Kínáétól s természetesen az egy főre jutó adatok is lényegesen kedvezőtlenebbek. Szörnyű állapotokra utal az analfabéták 56%-os társadalmon belüli aránya. Az indiai társadalom csúcsán egy talán 40–50 millió főt kitevő, részben brahmin (legfelső papi kaszt) eredetű, magasan képzett, mára szinte angol anyanyelvűvé vált, időnként hihetetlenül gazdag, erősen kozmopolita réteg áll, mely rendkívül sikeresen jeleníti meg Indiát a külvilág előtt, mint a tudósok, Nobel-díjasok, filozófusok, nemzetközileg elfogadott államférfiak, művészek, írók, költők hazáját, a „legnagyobb demokráciát”, ahol nem melleleg tovább él a kasztrendszer, bár ezt a törvény tiltja. A nemzetközi tőke profitérdekének India kitűnő érvényesülési terepet kínál: az indiai beruházások termelési önköltsége kisebb, mint Kelet-Ázsiában. Előny továbbá a középszintű munkavezetők használható angol nyelvtudása. A másik szempont az Egyesült Államok

részéről alkalmazott stratégiai megközelítés: tőkével, technikával, beruházásokkal is elősegíteni, lehetőség szerint gyorsítani azt a folyamatot, amelynek eredményeként India, bizonyos mértékig, Kína ellensúlyaként jelenik majd meg. India és Kína külkereskedelmi forgalma 2005-ben 18,7 milliárd USD volt, évek óta folyamatosan emelkedik, némi indiai többletet mutatva. India ma már nagyobb külkereskedelmi forgalmat bonyolít Kínával, mint Japánnal. Kínai részről arról beszélnek, hogy – megelőzve az Egyesült Államokat – India legnagyobb külkereskedelmi partnerévé kívánnak válni az elkövetkező években. Az indiai–kínai viszonyt indiai részről minden tekintetben áthatja a rivalizálás. Ennek különleges esete a két ország belső fejlődése távlatainak megítélése. Az indiai elit, mely büszke arra, hogy hazája a világ legnagyobb demokráciája, hirdeti, hogy – ezzel szemben – Kína változatlanul diktatúra, mely a gazdasági reform hatásainak következtében elkerülhetetlen társadalmi megrázkódtatások előtt áll.

India nukleáris hatalom, bár viszonylag kis ütőerővel rendelkezik. Akárhogy alakul az indiai–amerikai nukleáris egyezség sorsa, akár aláírásra kerül valamiféle megállapodás, akár nem, az Egyesült Államok, s nyomában a nyugati közösség *de facto* nukleáris partnerül fogadta el Indiát, egyedi esetként kezelve az országot, anélkül, hogy az Atomsorompó Szerződést Újdelhi aláírta volna. Ennek a döntésnek Irán esetében még messze ható negatív következményei lehetnek.

A két országgal egyidejűleg fenntartott kapcsolataink tekintetében azzal kell számolnunk, hogy az amerikai–kínai viszony jelenleg tapasztalható viszonylagos kiegyensúlyozottsága hosszabb távon nem tekinthető egyértelmű adottságnak. Tekintetbe véve India elkötelezettségét az Egyesült Államok mellett, bár nincs szó szövetséges viszonyról, csupán partnerségről, ha az amerikai–kínai viszony romlani fog, az szükségképpen hatással lesz az indiai–kínai kapcsolatrendszerre is. *Magyarországnak*, lévén az Egyesült Államok szövetséges, a fejlemények ilyen alakulása esetén, *indiai érdekei felerősödhetnek*. A nagy ázsiai államokkal, így Indiával való viszony tekintetében teljes mértékben azonosulhatunk az Európai Unió álláspontjával, mely szerint *az EU (és így hazánk) multipoláris nemzetközi rendszer kialakulásában érdekelt*, ugyanis hosszabb távon csak erre a megközelítésre építhetjük tartósan szilárd egyidejű viszonyunkat Indiával, Kínával, Japánnal és az ASEAN-nal.

Az ASEAN

Az ASEAN Ázsia jelentős fejlődési centruma, egyben a regionális versengés, így a kínai expanzió fontos terepe. A régióban Japán és Dél-Korea kapcsolatfejlesztési lehetőségei mindinkább elmaradnak a kínaitól. A kínai WTO-tagsággal ez a folyamat még inkább felgyorsult, miközben a térségbeli országok számára ez a változás hátrányokat is jelent. Azáltal, hogy Kína a világ legnagyobb FDI befogadó országává vált, a régió más országaiba kevesebb tőkebefektetés jut. A térség országai sem az olcsó és viszonylag képzett munkaerővel, sem az óriási piaccal nem versenyezhetnek. Ugyanakkor Kína hiperhatalommá válása, reményeik szerint, számukra előnyökkel is járhat. A szárazföldi Kína gazdasági potenciálja – előrejelzéseik szerint – 15–20 év távlatában akkora lesz, mint az USA jelenlegi gazdasága. Ez távlatokban a térség gazdasági teljesítményét is pozitívan érintheti. Az egy főre eső kínai jövedelem növekedésével szükség lesz más ázsiai piacokat is bevonni az árutermelésbe és beruházásokba. A következő években a kínai igények növekedése az ázsiai piacokon is egyre inkább érezhető lesz.

A térségben zajló átalakulások során úgy tűnik, hogy Kína veszi át Japántól a korábbi integráló szerepet, s ez nem mentes a kínai–japán regionális rivalizálástól. Az ASEAN országok azt a variációt tartanak legkedvezőbbnek, ha Japán és Kína együttesen képeznék a növekedés motorját. Ennek bekövetkeztével első ízben szűnhetne meg az USA gazdasági dominanciája a térségben. Sokan féltik a kínai „szívóhatástól” az ázsiai gazdaságot. Az is igaz, hogy a kínai gazdaság nemcsak lehetőségeket teremt, de versenyhelyezetet is okoz. Valójában minden egyes dollárnyi exporttal szemben 92 cent import áll. Ez az import pedig a régió belüli kereskedelem növekvő trendjét jelzi. A jelenlegi trendek alapján nagy a valószínűsége annak, hogy a gyarapodás Kína-centrikus gazdasági zónává fogja átformálni a térséget. A kereskedelempolitikában is lényeges változások mennek végbe. Formáit egyre inkább a komparatív előnyök határozzák meg. A Kínai Népköztársaság kereskedelmi forgalmában az ázsiai térség 33–35%-os súllyal van képviseltetve. Az 1996–2002 közötti időszakban export részesedése némileg – 37,4-ről 34%-ra – visszaesett. Ezzel szemben a kínai import 35,2-ről 38%-ra emelkedett.

Latin-Amerika és Afrika

A harmonikus világ kínai víziója alkalmas keretet nyújt a *multipolaritás* céljának követéséhez, az új, igazságos világrend követeléséhez, az afrikai és latin-amerikai aktivizálódáshoz is. Ennek gazdasági (energia, nyersanyag) és politikai (szavazategyűjtés a nemzetközi szervezetekben, hiátusok kitöltése az Egyesült Államok rovására) okai egyaránt vannak. Peking számára fontos politikai cél, hogy a jelenleg Tajvant elismerő országok közül mind többen a KNK-t ismerjék el. Latin-Amerikában 12 ilyen ország van, így a régió – azon belül is főként Közép-Amerika és a Karib-térség – Tajvan fontos bástyájának számít. A multipolaritás a kínai külpolitikai stratégia sarokkövévé vált, aminek fontos eszköze a harmadik világ összefogása, nemzetközi fórumokon való együttes fellépése, és tárgyalópozíciójának javítása. Ebben a latin-amerikai és az afrikai országok Kína partnerei lehetnek.

Kína dinamikusan fejlődő gazdasága számára Latin-Amerika és Afrika nyersanyag- és élelmiszerforrást jelent. Az ezredfordulótól Latin-Amerika és Kína között a gazdasági és a politikai kapcsolatok újabb lendületet kaptak. 1990-ben 2,29 milliárd, 1995-ben 6,11 milliárd, 2000-ben 12,6 milliárd, 2005-ben pedig közel 50 milliárd amerikai dollár volt a Kína és Latin-Amerika közötti összereszkedelemlépterület. Kína legfőbb kereskedelmi partnerei a régióban (a volumen nagyságának sorrendjében): Brazília, Mexikó, Chile és Argentína. Latin-Amerika piacán dinamikusabban nő a kínai részesedés, mint fordítva, mindemellett Kína kereskedelme 2001–2005 között Afrikával és a Közel-Kelettel nagyobb arányban nőtt, mint Latin-Amerikával. Latin-Amerika adja a kínai szójaimport több mint 60%-át (főként Brazíliából és Argentínából), a halimport több mint 80%-át (első sorban Peru és Chile), valamint a bor- és szőlőimport 45%-át (Chiléből). Latin-Amerika legnyitottabb gazdaságaként Chile volt az első amerikai ország, amely részleges szabadkereskedelmi egyezményt kötött Kínával.

A latin-amerikai régió belülről világosan kirajzolódó törésvonalak figyelhetőek meg a Kínával való kapcsolatok tekintetében. Míg a dél-amerikai szubkontinens főbb országai számára Kína egyre fontosabb gazdasági partner, addig Mexikó és a közép-amerikai országok szemében az ázsiai ország inkább versenytárs az Egyesült Államok piacán. A mexikói–kínai kapcsolatokat tovább terheli Mexikó óriási kereskedelmi deficitje, 2004-ben Kína kereskedelmi többlete közel 14 milliárd amerikai dollár volt Mexikóval szemben. Az elmúlt években a kínai befektetések jelentős megugrásának lehettünk tanúi a latin-amerikai (és az afrikai) térségben.

2004-re az addigi teljes kínai FDI Latin-Amerikában elérte a 4,6 milliárd amerikai dollárt. Ezzel Latin-Amerika a kínai befektetések 4. célpontja Ázsia, Észak-Amerika és Afrika után. A kínai befektetők az elmúlt években egyre nagyobb számban irányultak – elsősorban energiát és nyersanyagot biztosító – afrikai országokba is. Angola és Algéria a fő célpontok. Kína fontos stratégiai érdekét szolgálja, hogy Latin-Amerikában a számára fontos nyersanyagok előállításába – első sorban bányászatba –, illetve a régió infrastruktúrájának, közlekedésének fejlesztésébe ruházzon be. A kőolaj- és földgáztermelésben Venezuela és Bolívia a legfőbb partnerei, de Kolumbiával is tárgyalásokat folytat az ország kőolajtartalékainak feltárásában való részvétéről. A Venezuelába érkező kínai befektetések túlnyomó többsége a kőolajiparba áramlik: 2005-ben a két ország 350 millió dolláros kínai befektetésről állapodott meg 15 venezuelai olajmezőt érintően. Jelenleg a venezuelai energiaexport közel 15%-a Kínába irányul. A venezuelai vezetés 2012-re azt az arányt 45%-ra szeretné feltornáztatni. Kína egyre növekvő réz-, vas- és ónkereslete hajtja az ázsiai ország befektetéseit a latin-amerikai bányászatba, az érintett országok itt Chile, Peru és Ecuador. Peru elsősorban vaskitermelésének köszönhetően célországja a kínai befektetéseknek. Tudományos kutatásokat és technológiai fejlesztésekbe irányuló kínai befektetések is megjelentek Latin-Amerikában és ezek főként Brazíliát érintik, elsősorban az ürtechnológia területén.

Az említett tendenciák ellenére Latin-Amerika egyelőre elenyésző részesedéssel bír a kínai kőolajbevitelben, 2005-ben a teljes kínai olajimport 3%-a származott Latin-Amerikából. Ez a régió messze elmarad Afrikától vagy a Közel-Kelet térségétől kínai energiaellátás szempontjából. A Tienanmen téri incidens kapcsán a latin-amerikai országok „elnézőek” voltak Kínával szemben, és ezt Peking nagyra értékelte. Ennek eredményeként 1990-ben a kínai elnöknek az incidenst követő első, külföldi útja Latin-Amerikába vezetett: Mexikóban, Uruguayban, Brazíliában, Argentínában és Chilében tett látogatást.

A harmadik világ összefogásának és az Egyesült Államok, valamint Európa ellensúlyozásának legújabb fóruma a fejlődő világ G20 csoportja. A WTO Cancúnban megrendezett V. miniszteri konferenciája előtt, 2003. augusztus 13-án az Egyesült Államok és az Európai Unió közös javaslatot hozott nyilvánosságra a mezőgazdasági kérdésekkel kapcsolatban. A fejlődők erre válaszként fogalmazták meg, érdekeiket szem előtt tartva, saját dokumentumukat, amelyet 20 fejlődő ország 2003. augusztus 20-án írt alá. Mára a G20 a mezőgazdasági tárgyalások megkerülhetetlen tényezőjévé vált. A G20 tagjai a világ lakosságának 65%-át, a mezőgazdasági termelésnek pedig közel kétharmadát adják. A csoport magját az ún. G4 adja: Kína, Brazília, India és Dél-Afrika. Kína ún. „stratégiai partnerséget” kötött a latin-amerikai régió legfontosabb államaival: Argentínával, Brazíliával, Venezuelával és Mexikóval. Brazília, India és Dél-Afrika elnökei 2003 szeptemberében, az ENSZ Közgyűlésén állították fel hivatalosan az IBSA (*India-Brazil-South Africa*) fórumot, amelynek célja, hogy a három ország az olyan multilaterális fórumokon, mint az ENSZ vagy a WTO, könnyebben összehangolhassák tevékenységüket.

Kína kerüli, hogy külkapcsolataiban ideológiai motívumokat helyezzen előtérbe. Chávez elnök egyik eszköze a Kínával való ideológiai közösség hangsúlyozása. 2004. decemberi pekingi látogatása alkalmával saját bolivari forradalmát Mao Ce-tung ideológiájában gyökereztetette. Kínai részről azonban a venezuelai elnök ezen megjegyzései nem váltottak ki nyilvános visszhangot. Kína „békés felemelkedése” alternatívát, modellt jelenthet a fejlődő világ számára. Kína egyre intenzívebb latin-amerikai jelenléte hosszú távon sértheti az Egyesült Államok érdekeit a nyugati féltekén, illetve a Délel kapcsolatos érdekeit általában.

Kína latin-amerikai térnyerésével, úgy tűnik, átveszi Japán szerepét a térségben, a legjelentősebb ázsiai kereskedelmi partner és befektető lesz Latin-Amerikában. India ugyanakkor – feltörekvő hatalomként – szintén igyekszik intenzív kereskedelmi kapcsolatokat ápolni Latin-Amerikával, de egyelőre jóval kisebb szerepet játszik. Latin-Amerika mellett Afrikában is megélnékült a kínai gazdasági és politikai tevékenység. Tény, hogy az afrikai kontinensen kevésbé kell a Fehér Ház reakciójától tartani, emellett Afrika előnye Latin-Amerikához képest a könnyebb szállítás, míg Latin-Amerikában a politikai helyzet általában stabilabb.

Kína kooperációs készsége

Összegezve *megállapítható*, hogy a kínai stratégia nemzetközi feltételrendszere – hasonlóan a belső feltételekhez – sem az eredeti elvárásoknak megfelelő sebességgel és irányultsággal alakult. *A multipolarizáció kérdésében nem történt meg a kívánatos mértékű előrehaladás.* Részben illúzióknak bizonyultak az Európai Unióhoz és az euro-övezethez főzött kínai várakozások. Kína elsőszámú stratégiai partnere (és ellenlábasa), az USA őrzi egyetlen szuperhatalmi helyzetét. Így van ez akkor is, ha a szuperhatalmi helyzetnek megvannak a maga korlátai, pl. Irakban vagy Közép-Ázsiában, ahol – orosz–kínai közreműködéssel – egyelőre sikerült megakadályozni az amerikai katonai behatolást, kivédeni a geostratégiai és energiabiztonsági bekerítettséget.

Kína külső körülményei is úgy alakulnak, hogy a nemzetközi együttműködésnek számára valóban nincs értelmes alternatívája. *Kína nem engedheti meg magának, hogy fegyverkezési versenybe vagy nagyobb méretű konfliktusba bonyolódjék.* A belső stabilitás, a belső harmónia fenntartásához békés, kooperatív, nyugodt nemzetközi környezet szükséges. Kína saját régiójában is mindenekelőtt kooperatív szellemben igyekszik pozícióit megszilárdítani. Példa erre a határ- és területi kérdés rendezésének napirendre tűzése Indiával, az együttműködés a közép-ázsiai országokkal és Oroszországgal a Sanghaji Együttműködési Szervezetben (Oroszországgal bilaterálisan is), a kapcsolatok intenzív fejlesztése Délkelet-Ázsiával, a politikai viszony normalizálásának igénye Japánnal. Kína tényleges szándékaira utal a külföldi Konfuciusz-intézetek hálózatának nemrég megkezdett és gyors ütemű létrehozása. Az intézetek száma 2007 végére el fogja érni a kétszázat. Ez a *kulturális expanzió* talán segít oszlatni a Kínával kapcsolatban Nyugaton kialakult és jobbára a 19. századi gyarmatosítók szemléletében gyökerező félreértéseket, előítéleteket. A kínai kooperativitási és kompromisszumkészség természetesen nem lépheti át az arcvesztés határát, nem tagadhat olyan kulcsfontosságú elveket, mint Kína egysége és területi integritása, jóllehet már a tajvani kérdésben is érzékelhető a pekingi álláspont rugalmasabbá válása. Míg az antiszeccszionista törvény nem békés eszközök alkalmazására vonatkozó paragrafusával a kínai vezetés jelezte saját közvéleményének, hogy nem árulja el a nemzeti ügyet, és egyben demonstrálta a világnak: a Tajvan-kérdésben egy ponton túl (s ez Tajvan – mint önálló entitás – államisága) nincs hátrálási szándéka és lehetősége. Másrészt a törvény egyéb részei valójában együttműködési javaslatok katalógusa. Amíg az Egyesült Államoknak is a tajvani *status quo* fenntartása az érdeke, addig a Tajvani-szorosban viszonylagos béke fog honolni. Ellenkező esetben Tajvan súlyos potenciális feszültségforrás, melybe más hatalmak is involválódhatnak. A *kompromisszumkészség* tehát nem zárja ki teljes mértékben, a konfliktusos szituációk fennmaradásának, újabb konfliktusok kialakulásának lehetőségét, pl. a dél-kínai-tengeri és a kelet-kínai-tengeri szigetek ügyében, mely jórészt energiakérdés, bár egyéb összefüggései is vannak, mint pl. a hajózási útvonalak biztonsága.

Kína nemzetközi kooperációs részvételét fenyegetné, ha a kínai vezetés a belső feszültségek kezelésének olyan szélsőséges eszközeit alkalmazná, melyek a Nyugat részéről erős negatív reakciót váltanának ki. Lényeges tehát, hogy lesz-e Kínában további előrehaladás a törvényesség kiteljesítésében, az emberi jogok szélesítésében. Sérülne a kooperációs viszony Kína olyan alapvető érdekeinek csorbulása esetén is, mint pl. az energiabiztonság. Ma már nem a selyemút, hanem az olaj- és gázút biztosítása Kína érdeke. Fontos az is, hogy Kínának milyen erős a bekerítettségi percepciója, pl. hogyan alakul az indiai–kínai viszony.

Kína előtt még a modernizáció és reform további hosszú korszaka áll. *Létkérdés* számára, *hogy – túlélve a kihívásokat – a következő időszakban tovább haladhasson a fölzárkózás útján.* Béke, fejlődés, harmónia, *win–win* típusú együttműködés. Ezek a mai kínai diplomáciai nyelvezet hívószavai. *A béke és fejlődés* változatlanul korunk fő kérdése: *ez Kína külpolitikai doktrínájának centrális tétele.* Ez határozza meg viszonyát a globalizációhoz is, melyet nem csapásnak, hanem esélynek tekint. A harmóniaigényt Pekingben kiterjesztették a regionális és a globális szintésre is. Kína számára kategorikus imperatívusz, hogy nagyobb nemzetközi konfliktusok nélkül, fejlődve túlélje a következő 2–3 évtizedet.

A MAGYAR–KÍNAI KAPCSOLATOK

A kiindulási alap

Magyarország Kína-stratégiájának kidolgozásánál abból kell kiindulni, hogy a magyar–kínai kapcsolatok *hat évtizedes múlt*ra tekintenek vissza. Magyarország egyike volt azoknak az országoknak, amelyek elsőként ismerték el az 1949. október 1-jén megalakult Kínai Népköztársaságot, s létesítettek vele diplomáciai és államközi kapcsolatokat. Igaz, e hat évtizedből csak két olyan évtized volt, amikor a két ország közötti együttműködés viszonylag zavartalan volt mondható, de az 1978 decemberétől, a bekövetkezett politikai irányváltást követően, a beindított gazdasági reformokkal és a kifelé való nyitással összefüggésben, a KKP vezetésének reformszárnya egyre növekvő érdeklődést mutatott a magyar gazdasági reform pozitív és negatív tapasztalatainak minél alaposabb megismerése iránt. De ez az idő is elegendő volt ahhoz, hogy *Magyarország baráti országgént* és a magyar nép baráti népként ismert *fogalom*má váljon *Kínában.* Ez a pozitív megítélés még a politikai kapcsolatok megromlásának és az államközi kapcsolatok beszűkülésének az időszakában sem változott meg alapvetően. Ebben az is közrejátszott, hogy a magyar politikai vezetés – a szovjet vezetés ilyen irányú nyomása ellenére – az 1960-as és 1970-es években egyáltalán nem igyekezett a „maoizmus elleni nemzetközi politikai és ideológiai küzdelem” élharcosává válni, ami a szovjet pártvezetés nemtetszését, ugyanakkor a kínai vezetés figyelmét váltotta ki. A közép-kelet-európai rendszerváltás után a két ország kapcsolata *új alapokra* helyeződött. A kínai fél ezt követően több ízben is kifejezésre juttatta, hogy – a világ összes többi országához hasonlóan – hajlandó hazánkkal is a békés együttélés öt alapelve, valamint a kölcsönös előnyök és a kölcsönös tisztelet elve alapján továbbra is együttműködni, mivel a bekövetkezett politikai és gazdasági rendszerváltást Magyarország és a magyar nép belügyének tekinti. Ez is jelezte, hogy Kína dezideologizálta külkapcsolatait. Az ezt követő néhány évben, s különösen Göncz Árpád köztársasági elnök 1994 őszén és Csiang Ce-min államelnök és pártfőtitkár 1995 nyarán történt kölcsönös látogatásai nyomán, az államközi kapcsolatok normalizálódtak. A kétoldalú kereskedelmi forgalom korábban viszonylag

kiegyensúlyozott szintjét azonban csak 1994-ben, a magyar exportot csaknem húszszorosan meghaladó kínai import mellett sikerült felülmúlni.

Az 1990-től megalakult magyar kormányok nem mutattak különösebb érdeklődést a KNK-val kialakult korábbi kapcsolatok helyreállítása és fejlesztése iránt. Valójában csak 2003 nyarán következett be érdemi változás a magyar miniszterelnök – 44 év eltelté után első ízben tett – hivatalos látogatása nyomán. Az azóta eltelt négy évben a kapcsolatok megélnékültek, a két ország közötti kereskedelmi forgalom jelentősen növekedett, de az együttműködés kiterjedtsége és intenzitása még nem éri el azt a szintet, ami a legtöbb régi és néhány új EU tagországnak a világ legnagyobb és legdinamikusabban fejlődő országával való együttműködését jellemzi. Ezért *célszerű és időszerű a magyar kormánynak is* – más EU tagországokhoz hasonlóan – egy olyan *hosszabb távra szóló Kína-stratégiát kidolgoznia*, amely szilárd elvi alapot teremt a két ország *kölcsönös előnyökre* épülő, mindkét fél számára gyümölcsöző, tartós együttműködéséhez.

Bár Magyarország, méreteit tekintve, több mint százszorosan kisebb Kínánál, a kínai vezetés az államközi kapcsolatokban olyan önálló, szuverén államnak és egyenrangú partnernek minősíti Magyarországot, amely sajátos földrajzi és geopolitikai helyzete, évezredes történelmi múltja és nemzeti kultúrája révén nagyságrendjét meghaladó, kiemelkedő és bizonyos összefüggésekben központi helyet foglal el a kelet-, illetve a közép-kelet-európai térségben. Hazánk kínai megítélésében meghatározó szerepe van annak, hogy a magyar kormányok 1949 óta folyamatosan elismerik az „egy Kína” elvet. Ezen túlmenően, az 1896-os millenniumi ünnepek után, Kínában eléggé elterjedt az a nézet, hogy a belső-ázsiai eredetű magyarok, akiknek ősei kétezer évvel ezelőtt, a Han-dinasztia idején a mai Kína észak-nyugati határvidékén, az Altáj- és a Tienshan-hegység lábainál éltek, valójában a „sárga faj” legnyugatibb és legcivilizáltabb képviselői, ami már eleve bizonyos szimpátiát ébresztett a kínai értelmiség egy részében Magyarország és a magyar nép iránt. Ehhez jött még az 1950-es években Petőfi költészetének, valamint a „szovjet hegemonizmus” elleni 1956-os felkelés tényének a megismerése, mely utóbbi az akkori hivatalos kínai értékelés ellenére is – különösen a kínai–szovjet ellentétek felerősödését követően – fokozta az irányunkban tanúsított szimpátiát.

Az 1980-as években a kínai politikai és értelmiségi elit jelentős része, a kínai reform és nyitás politikájának kidolgozása és beindítása szakaszában kialakult együttműködés révén, Magyarországról lényegesen több hiteles információhoz jutott, mint bármely más akkori szocialista országról, a volt Szovjetuniót is beleértve. 1982 és 1988 között a kínai gazdasági vezető politikusok és közgazdászok százai tettek látogatást és folytattak szakmai konzultációt Magyarországon, köztük Csao Ce-jang miniszterelnök és pártfőtitkár, továbbá Li Peng és Csu Zsung-csi későbbi miniszterelnökök. A gazdaságirányítási reformnak azt az elméleti modelljét, amelyet 1992-ig, a „szocialista piacgazdaság” kiépítésének célmodellként való meghirdetéséig a gyakorlatban megvalósítani igyekeztek, éveken át „magyar modellként” aposztrofálták. Ezt követően az „átmeneti gazdaság” elméleti és gyakorlati kérdései, s mindenekelőtt a magyar privatizációs folyamat pozitív és negatív tapasztalatai iránt tanúsítottak megkülönböztetett figyelmet, amit az is jelzett, hogy Kornai János szinte valamennyi könyvét és írását kiadták Kínában.

Mindez arra mutat, hogy *a Magyarország iránti érdeklődés* a politikai rendszerváltás és a politikai berendezkedésben mutatkozó alapvető különbségek ellenére *sem csökkent* a kínai gazdasági és politikai vezetés korábbi generációjában, ami reális alapot és kedvező lehetőséget nyújtott volna az 1990-es évek elején megtorpant magyar–kínai államközi

kapcsolatok további kiszélesítéséhez és elmélyítéséhez. Ezt a lehetőséget azonban a rendszerváltás óta megalakult első négy magyar kormány egyike sem tudta (vagy nem is akarta) kihasználni. Kínában 2002 őszén és 2003 tavaszán zökkenőmentesen hajtották végre a párt- és államvezetés legfelsőbb szintjén azt a váltást, mely immár a vezetés negyedik generációját juttatta hatalomra. Az új vezetők között azonban már aligha található olyan személy, aki közvetlen vagy mélyebb ismeretekkel rendelkezne Magyarországról. Ezért a velük való rendszeres személyes találkozás és konzultáció különös fontosságú feladat a magyar kormány számára, ha gyökeres, tartós változást kíván elérni a korábban kialakult helyzethez képest. Az ilyen rendszeres személyes találkozók és intézményesített konzultációk szükségességét az USA, az EU tagállamok kormányai már az 1990-es évek közepén felismerték, legutóbb pedig a japán kormány is. Részünkről erre csak 2003-tól kezdődően történtek kezdeményezések. Ezt a kínai fél kedvezően fogadta, amit Hu Csin-tao államelnök és pártfőtitkár, Ven Csia-pao miniszterelnök és legutóbb, 2007-ben, Vu Pang-kuo parlamenti elnök viszonylag rövid időn belüli vizontlátogatásai is igazolnak.

Több jel arra mutat, hogy *a jelenlegi kínai vezetés hazánkat továbbra is olyan kísérleti terepnek tekinti*, amelynek tapasztalataiból – a negatívokból is – az egyre nyitottabbá váló kínai piacgazdasági rendszer kiépítésénél hasznosan meríthet, s éppen ezért – megfelelő feltételek esetén – *hajlandó lenne megfontolni, hogy a közép-kelet-európai külgazdasági, külkereskedelmi, kulturális, műszaki-tudományos, pénzügyi információs és üzleti tevékenységének központját a kelet és nyugat-európai térség találkozási pontján fekvő Magyarországon alakítsa ki*. Erre enged következtetni az a tény is, hogy a KNK kormányzati szervei – térségünkben az elsők között – Budapesten létesítettek korábban *Bank of China* képviseletet, legutóbb pedig *Konfuciusz Intézetet*. Mindebben Magyarországnak a nyugateurópai integrációs tömörülésekhez való csatlakozása is szerepet játszik, továbbá nem elhanyagolható számukra az a körülmény sem, hogy ebben a térségben *Magyarországon működik a legtöbb kínai alapítású vállalat és itt él az egyik legnagyobb lélekszámú kínai kolónia*. Egy korábbi kínai értékelés szerint – megfelelően koordinált, minden irányban nyitott és mindenekelőtt a külgazdasági kapcsolatok sokoldalú fejlesztésére orientált gazdaságpolitika folytatása, valamint az ehhez szükséges szakembergárda kinevelése esetén – *Magyarországnak megvan az esélye arra, hogy egy-két évtizeden belül Kelet- és Nyugat-Európa határán Európa Hongkongjává váljon*.

A Kínáról kialakult kép Magyarországon

Egy viszonylag szűk réteg kivételével, *a magyar emberek többségének elavult, hamis ismeretei vannak a mai Kínáról*. A magyar lakosság jelentős része hajlamos a kínai piacokon árusító kínai kereskedelmi alkalmazottak és az ott kapható áruk minősége alapján megítélni a mai Kínát. A magyar politikai elit egy része, ideológiai okokból, eleve *ellenségesen* viszonyul Kínához, anélkül, hogy pontos ismerete lenne arról, milyen korszakos gazdasági és társadalmi változások mentek és mennek végbe ebben a hatalmas országban az utóbbi és az elkövetkező évtizedekben. Sokan nem látják azt sem, hogy Kínában – a magát kommunistának nevező egypártrendszer és tekintélyelvű kormányzás ellenére – valójában visszatértek a kapitalista társadalmi fejlődés félbeszakított történelmi útjára, akkor is, ha ezt ideológiai okokból „a sajátosan kínai színezetű szocializmus építése” útjának nevezik.

Az utóbbi hónapokban egyes hírek több mint egymillió „ázsiai” (értsd: kínai) bevándorló jövőbeni beözönlésének a *rémképét* sugallták. Azoknak, akik az ilyen híreket elhiszik, fogalmuk sincs arról, hogy – hitelt érdemlő demográfiai előrejelzések szerint – Kína 20–25 év

múlva már a mienkéhez hasonlóan előregedő társadalom lesz, amelynek minden munkaképes fiatal állampolgárát igyekeznie kell otthon tartani és foglalkoztatni.

A magyar Kína-stratégia tervezésének főbb vonalai

Kína kooperatív magatartást tanúsít térségünkkel és hazánkkal kapcsolatban is. Másrészt sem hazánk, sem szűkebb értelemben vett térségünk nem képezi a kínai nemzetközi törekvések kitüntetett, fő irányát. Ezek együttes figyelembe vételével *tanulmányoznunk kell a kínai stratégia folyamatban lévő hangsúlyeltolódásait*. Az erősödő kínai realitásérzék, a tágabb időhorizont, a nagyobb megfontoltság jelenthet ugyan korlátokat kétoldalú kapcsolataink előtt, de ígérhet kihasználható lehetőségeket is.

Kína-stratégiánk kidolgozásának alapvető célja, hogy *hosszabb távra kijelölje azokat a célokat, együttműködési elveket és szervezeti formákat*, amelyek segítségével a magyar–kínai gazdasági, idegenforgalmi, kereskedelmi, katonai, kulturális, műszaki-tudományos, oktatási, pénzügyi, politikai és egyéb együttműködés mindkét fél számára – *win-win* alapon – nyereséggel járjon. Kína-stratégiánknak éppen ezért *fel kell ölelnie* a magyar–kínai kapcsolatok és *együttműködés valamennyi területét* és szintjét, az államközi kapcsolatoktól kezdve, egészen az emberek közötti kapcsolatokig.

Az államközi kapcsolatok

Államközi kapcsolataink jellegét a 2004. június 11-i *Magyar–Kínai Közös Nyilatkozat* „baráti, kooperatív partnerségként” határozta meg. A magyar politikának meg kell erősítenie a kínai vezetőkben, hogy Magyarország és a magyar kormánytényezők – országaink társadalmi és politikai berendezkedésének a változásaitól függetlenül – a jövőben is kiemelkedő, stratégiai jelentőséget tulajdonítanak a Kínához fűződő kapcsolatok ápolásának. Nekünk nem kell, és nem is lehet az amerikai politikusok tárgyalási stílusát követnünk. Egyfelől kétoldalú kapcsolatainkban nem vagyunk az előbbiekkal azonos pozícióban. Másfelől a kínai vezetők számára valószínűleg nevenségesen hatna egy olyan ország politikusai szájából az *ex cathedra* kioktatás az alapvető emberi jogokat illetően, ahol a rendszerváltás után egy évtizeden át a lakosság reáljövedelme nemcsak hogy nem emelkedett, hanem jóval a korábbi szint alá esett vissza, miközben a lakosság közel egyharmada elszegényedett, egynegyede pedig még ma is a létminimum határán vagy az alatt él. Kínában viszont az elmúlt 28 évben az egy főre eső reáljövedelem a városokban éves átlagban 7,2, a falvakban pedig 5,3 százalékkal növekedett, s ez alatt a 28 év alatt a fizikai létminimum határán élő „abszolút” szegények száma 250 millió főről kevesebb, mint egyötödére, azaz mintegy 45 millió főre csökkent. Ugyanakkor saját értékeink és gyakorlatunk megismertetésének alapján folytatni szükséges a magyar–kínai relációban kialakult emberi jogi párbeszédet.

Állam- és kormányfői találkozókra a jövőben *kétévenként* legalább egyszer *feltétlenül* sort kellene keríteni. Ezek alapos előkészítése azt is feltételezi, hogy a magyar kormányzervekben *a magyar–kínai együttműködés kérdéseinek felkészült előadói és referensei* legyenek, akik jól ismerik a partnerországot, megfelelő személyes kapcsolatokkal rendelkeznek. Véget kell vetni annak a helyzetnek, hogy a magyar–kínai együttműködés kérdéseivel némely főhatóságnál gyakran cserélődő, „univerzális” vagy a legjobb esetben az egész ázsiai és csendes-óceáni térséggel való foglalkozásra kijelölt, „sokoldalú” referensek foglalkoznak.

A magyar–kínai relációban a fővárosi, megyei és városi, valamint az egészség- és nyugdíjbiztosítási *önkormányzatok szintjén kiépülő együttműködés* is az államközi kapcsolatok szerves részét képezik, mivel ezek a kapcsolatok nagymértékben elősegíthetik a vállalati és intézményi szintű együttműködések kialakulását is. A probléma inkább abból adódik, hogy – a kínai tartományok és városok kormányzataival ellentétben – a magyar önkormányzatoknak nem áll rendelkezésére elegendő pénzeszköz a kapcsolattartáshoz szükséges kölcsönös látogatások finanszírozására. Az egészség- és nyugdíjbiztosítási önkormányzatokat azért kell – mint a magyar–kínai együttműködés lehetséges partnereit – említeni, mert a kínai gazdasági reformfolyamat csak most jutott el abba a szakaszba, amikor egy merőben új, és a piaczgazdasági rendszerhez igazodó egészség- és nyugdíjbiztosítási rendszert kívánnak fokozatosan kiépíteni. Őket érdekelheti a mi elképzelésünk, mi tanulmányozhatnánk az ő szövetkezeti típusú egészségbiztosítási koncepciójukat.

A politikai és társadalmi szervezetek kapcsolatai

A Kínában hatalmon levő kommunista párt az utóbbi két évtizedben egyre szélesedő pártközi kapcsolatokat épített ki a nyugati demokráciákban – akár hatalmon, akár ellenzékben levő – pártokkal, amennyiben ezek részéről is hajlandóság mutatkozott erre. Nemcsak a szocialista vagy szociáldemokrata pártokkal, de az egyes országokban működő legkülönbözőbb demokrata, liberális, nemzeti, keresztény-demokrata vagy keresztény-szocialista pártokkal is. *A civil szférában*, a társadalmi szervezetek vonalán is *széles lehetőség* nyílik a kínai partnerszervezetekkel való kapcsolatépítésre, ezek közül azonban ez ideig – a hírek szerint – csak egyes szakszervezetek, az újságíró szövetség, továbbá a Kereskedelmi és Iparkamara, valamint a „Nemzetek Háza” (a Nemzetek Közötti Baráti Társaságok Szövetsége, mely egy pesti lakásban működik) létesített és tart fenn hivatalos kapcsolatot. Különösen a bankárokat, a gyáriparosokat, a kis és közepes vállalkozókat, valamint az agrár, közgazdász és műszaki értelmiséget tömörítő szervezeteknek volna célszerű kapcsolati hálót kiépíteni a megfelelő kínai szervezetekkel.

A *Magyar Tudományos Akadémiának* és a különböző *felsőoktatási intézményeknek* a Kínában működő hasonló intézményekkel tradicionálisan kialakult vagy az elmúlt egy–másfél évtizedben létrejött együttműködése van. Ezek *a kapcsolatok viszonylag jól fejlődnek*, de még sok a kihasználatlan lehetőség. Főleg az akadémiai kutatóintézetek közötti együttműködést volna célszerű kiszélesíteni, *közös kutatási projektek* beindításával és a *kutatócsere* szélesebb körű alkalmazásával. De már sok kínai egyetemen is megteremtődtek a feltételek ahhoz, hogy angol nyelven előadóképes *magyar vendégprofesszorokat* fogadjanak.

Miután a magyar vállalatok döntő többségét a *kis és közepes* méretű *magánvállalkozások* teszik ki, ezek *szélesebb körű bevonását* a magyar–kínai gazdasági, kereskedelmi és műszakitudományos együttműködés fejlesztésébe az olyan szervezeteken keresztül lehet eredményesen megvalósítani, mint pl. a Kereskedelmi és Iparkamara, a Gyáriparosok Országos Szövetsége, a Magyar Vállalkozásfejlesztési Alapítvány, a Vállalkozók Országos Szövetsége, valamint a különböző szakmai kamarák és szövetségek.

Gazdasági–kereskedelmi kapcsolataink

A magyar–kínai külkereskedelmi statisztika első pillantásra kedvezőtlen képet mutat. 2006-ban a magyar import 3,9 milliárd USD-t tett ki, ugyanakkor Kínába irányuló exportunk – a tavalyi 90%-os növekedés ellenére – is 762 millió millió USD volt. Ez a passzívum

magyarázatot igényel. Először is tényként kell elfogadnunk, hogy kínai kereskedelmünk túlnyomó részét a két országban egyaránt megtelepedett multinacionális vállalatok generálják. Továbbá, a közvélekedéssel ellentétben, kínai importunk legnagyobb tétele nem könnyűipari (pl. ruházati) termék. Az utóbbi években kínai importunk 85–86%-át fejlett cikkek: gépek, gépi berendezések, elektronika tették ki. Ugyanez az árustruktúra jellemzi a magyar exportot is. A magyar–kínai külkereskedelem tehát egyértelműen korszerű, mindkét oldalról a gazdasági húzóágazatok vannak jelen benne. Ugyanakkor megjegyzendő, hogy kínai importunk nagy százaléka rövid idő alatt elhagyja Magyarországot, és más relációkban magyar exportként realizálódik. Egyrészt a behozott alkatrészek beépítésük után hagyják el az országot, másrészt – mivel hazánk már ma is jelentős regionális logisztikai és disztribúciós központ – a beérkezett importáru vámolás és tárolás után került más országokba. Tény az is, hogy nem rendelkezünk olyan volumenhordozó cikkekkel, amelyekkel az export–import oldalakat egyensúlyba hozhatnánk. Ezért az *egyensúlytalanság* más eszközökkel enyhíthető, illetve szüntethető meg. Ilyenek: a tőkeimport, a tudásexport, a termelési kooperáció, a turizmus, a regionális központi szerep erősítése.

A magyar vállalatok, a KKV-k általában tőkeszegények, a kínai piacra lépés költségeit nem bírják. Kínáról naprakész ismerettel kevés magyar vállalat rendelkezik. A fizikai távolság és a kulturális különbségek szintén fékezőleg hatnak. Ennek ellenére a KKV-k körében is egyre nő az érdeklődés a kínai piac iránt és nemcsak az olcsó kínai termékek importja iránt, hanem a magyar áruk exportja terén is: pl. orvosi műszerek és eszközök, autóalkatrészek, műanyag- és vegyipari termékek, biztonságos szénkitermelési eljárások, gyógyszerek, gyógyhatású készítmények, édességek, csokoládék, borok, egyéb szeszesitalok, ásványvizek, nyers zsíros birkagypjú, állati takarmányok.

Kína alkalmas gazdasági partnernek tekinti Magyarországot. Ehhez rendelkezünk bizonyos előnyökkel. Az egy Kína elv érvényesítése mellett előnyünk másik eleme – és ezt a kínai értékelések is kiemelik – hogy a közép-kelet európai régió többi országához képest *Magyarország* a kínai gazdasággal való együttműködésének fejlesztésére vonatkozó *stratégiai terveit* és elképzeléseit térségi versenytársaihoz képest jóval *korábban határozta meg* és kezdte el megvalósításukat. Magyar részről előbb kezdtünk el dolgozni egyes gazdasági témákon: pl. a kínai nagy elektronikai vállalatokkal kialakítandó gyártási/szerelési együttműködés, illetve magyarországi befektetések szorgalmazása. Ide tartozik, hogy a magyar kormány az elmúlt években tudatosan munkálkodott azon, hogy a kínai üzletemberek számára is kedvezőbb befektetői környezet jöjjön létre és nem elhanyagolhatók azok a kormányzati erőfeszítések, amelyeket például a magyar autóiipari beszállítások szorgalmazása, vagy a budapesti *China Brand Trade Center* létrehozása érdekében tettünk. Ugyanakkor azt is tapasztalhattuk, hogy – főként az elmúlt két évben – a közép-kelet-európai térség más országai (Csehország, Lengyelország, Románia és Szlovákia) jelentősen erősítették tevékenységüket a kínai piacon, amelynek eredményeként kereskedelmi forgalmuk dinamikusan emelkedett, 2006-ban a fenti sorrend szerint 41,8 százalékkal, 54,3 százalékkal, 344,4 százalékkal, 87,2 százalékkal.

Reálisan arra számíthatunk, hogy 2010-ben Magyarország a KNK mintegy 3600 milliárd dollár körüli külkereskedelmi összeforgalmából kb. 2 ezreléssel, azaz 7,2 milliárd dollárral részesedik, amiből a magyar export 1,8 milliárd dollárt, a magyar import pedig 5,4 milliárd dollárt tenne ki. Ez utóbbi összegek a kínai exportból 2,8, a kínai importból pedig valamivel több mint egy ezreléknyi részesedést jelentene, amivel a jelenlegi 1:4,7 magyar export–import arányt lényegesen kedvezőbb, 1:3 arányra lehetne módosítani. A már elért pozíciónk

megszilárdításához és további erősítéséhez talán a legfontosabb teendő, hogy javítsuk ismertségünket regionális–tartományi szinten is, illetve a kínai vállalatok tájékoztatását a magyar üzleti lehetőségekről, konkrét javaslatainkról. Sajnálatos, de nap, mint nap szembe kell néznünk azzal, hogy hazánk ismertsége Kínában még messze nem elégséges – persze az is tény, hogy a magyar lakosságnak, beleértve az üzletembereket, sincs valós képe a mai kínai állapotokról, lehetőségekről. A kínai felső politikában szerencsére a Magyarország-kép többékevésbé megfelelő, de amíg a házasságok az égben, addig az üzletek főként vidéken kötnek, és ezért Magyarországnak ki kell lépnie a Peking–Sanghaj–Hongkong háromszögből. Országképünk javítása szempontjából nagyon fontos, hogy nem kis anyagi ráfordítással 2007 szeptembere és 2008 áprilisa között (a világban ilyen komplexitással először) *Magyar Évadot* szervezünk Kínában, melynek során a magyar gazdaság, kultúra, turizmus képviselői nyolc nagyvárosba jutnak el és szándékaink szerint ezeken a helyszíneken egy-egy hétig a közélet Magyarországról fog szólni. A kínai statisztikai adatok szerint a kínai cégek eddig 200 M USD értékű befektetést hoztak létre Magyarországon (ebben nincs benne a *Bank of China* pénzügyi befektetése). Az adat tartalmára vonatkozólag egyelőre nem rendelkezünk részletes ismeretekkel. Világos ugyanakkor, hogy Kína nyitott a magyar szellemi termékekre, technológiákra, *know-how*-kra. Egyre nő azoknak a magyar vállalatoknak a száma (a szennyvíztisztítástól a borkészítésig), amelyek intenzíven keresik a komoly kínai vállalati kapcsolatot vegyesvállalat létrehozására, és így a magyar tapasztalatot termelő tőkévé változtathatják.

A Kínai Kereskedelmi Minisztérium közlése szerint a magyar vállalatok 2006-ban összesen 31,5 M USD-t fektettek be Kínában, így a 2006 végéig befektetett magyar tőke kumulált értéke 250 M USD. Ezzel Magyarország a külföldi befektetők rangsorában a 46. helyen áll. A Kínában létrehozott magyar befektetések zöme azonban valószínűleg Magyarországon bejegyzett kínai vállalatokhoz köthető, melyek – a Kínában érvényes szabályozás – szerint „külföldi” befektetőként, „vegyes” vállalatokként több előnyhöz, támogatáshoz jutnak. A *geológiai és geofizikai kutatásban* való magyar részvételnek már hagyományai vannak. Az 1950-es években a magyar szakemberek folyamatosan és sikeresen végeztek feltárásokat a lakott területektől távol eső körzetekben. Ez jó kiindulási alapja lehet a magyar részvételnek. A kínai központi kormányzat, más külföldi vállalkozók mellett, a magyar üzletembereket és szakértőket is biztatja arra, hogy az ország elmaradottabb területein vegyenek részt a fejlesztésben. Ennek érdekében olyan kedvezményeket nyújtanak a beruházásokhoz, amelyeket a fejlettebb országokban már nem adnak. A tartományok itt maguk határozhatják meg a prioritást élvező területeket. A szokásos adókedvezményeken túl további 3 évig 15%-os társasági adókedvezményt biztosítanak. Ezeken a területeken enyhítettek a korlátozott és tiltott ágazatok szabályozásán is.

Az *idegenforgalmi kapcsolatok* alakulása magyar statisztikai adatok alapján: 2006-ban a Magyarországra látogató kínaiak száma 33 243 fő volt, ami az előző évhez képest 7,6%-os növekedést jelent. A kínai látogatók aránya az összes látogatók mindössze 0,1%-a. A kereskedelmi szálláshelyek vendégforgalmára vonatkozó adatok szerint a kínai vendégek száma 2006-ban 21 923 (+32,9%), a vendégéjszakák száma pedig 46.263 (+32,1%) volt. Az átlagos tartózkodási idő a kínai látogatók esetében 0,6%-os csökkenés után 2,1 nap volt. A magyar *tudásexport* előmozdítása terén külön figyelmet érdemel annak ösztönzése, hogy a magyar felsőoktatási intézmények angol nyelvű kurzusaira minél több kínai önköltséges hallgató érkezzen. Ezt a kormányzat megfelelő propagandával elősegítheti, miközben a

gyakorlati bonyolítást az érintett magyar egyetemek intézik. Az önköltséges hallgatók fogadása nem csupán pénzügyi bevétel kérdése. Két évtized tapasztalatai bizonyítják, hogy a hazánkban eddig egyetemre járt 15–20 ezer önköltséges külföldi hallgató túlnyomó többsége jó szószólója hazánknak a világban. Fontos lenne a kapcsolatok folyamatos fenntartása velük.

Hongkong mint hídfőállás

Hongkong nemzetközi pozícióinak alapja a stabil hongkongi jogállami környezet, a pártatlan jogszolgáltatás és a szabad gazdasági berendezkedés. A *Heritage Foundation* és a *Wall Street Journal* évente elvégzett, összehasonlító elemzéseiben, 14 éve egymást követően, Hongkong a világ legszabadabb gazdaságának minősül. Hongkong gazdasága a szárazföldre történt visszatérése óta, az ázsiai pénzügyi válság nyomán bekövetkezett visszaesés ellenére, egészében továbbra is jó teljesítményt mutat, az elmúlt három év GDP-növekedése 1987 óta a legnagyobb, a hosszú távú növekedési átlagot jelentősen meghaladó mértékű volt (2004-ben 8,1%, 2005-ben 7,5%, 2006-ban 6,8%). Az egy főre jutó GDP-szintje Hongkongban a világ legfejlettebb országaiéval azonos. Az “egy ország, két rendszer” modell első tíz éve a gyakorlatban működőképesnek bizonyult.

Mindez az alapja annak, hogy a nemzetközi gazdasági és pénzügyi körök Hongkongot változatlanul hiteles és megbízható üzleti környezetnek, egyúttal a szárazföldi Kína felé biztonságos kapcsolódást nyújtó, hatékony, pénzügyi, kereskedelmi, szolgáltató és logisztikai hídfőállásnak tekintik elsősorban a Gyöngy-folyó deltája, kiterjedtebben Dél-Kína, sőt egész Kína felé. Ennek alapja a nyelvi–nyelvjárási, kulturális, rokoni, üzleti szálak hálózata Hongkong és a kontinens között. Hongkongnak e szerepe várhatóan tartósan fennmarad. Az EU tagállamainak többsége, jelenlévő vállalataik nagy száma alapján, ma már saját kereskedelmi kamarával vagy üzleti klubbal is rendelkezik Hongkongban.

Érdekérvényesítésükben ezek és országaik külképviseletei egymást kölcsönösen segítik. Az Európai Unió Hongkongban saját képvisellel van jelen. A kamarák és üzleti szervezetek jelzései alapján hatékony lehetőség van az együttes fellépésre a több európai országot hasonlóan érintő gazdasági, pénzügyi, adózási, kereskedelmi, versenyjogi kérdésekben. Az adott lehetőségekkel Magyarországnak is számolnia kell.

Hongkong – bár Kína helyreállította vele kapcsolatos szuverenitását – változatlanul önálló entitás: a nemzetközi politikai kapcsolatokat és a honvédelmet leszámítva, valamennyi további, vagyis gazdasági, fiskális és pénzügyi, kulturális, tudományos és oktatási, turisztikai, hajózási nemzetközi kapcsolatait önállóan intézi. Kína számára Hongkong *de facto* külföld, jogrendszere, jogalkotása, kormányzata, igazságszolgáltatása és költségvetése tőle egyaránt elkülönül. Mindezt Hongkong alaptörvénye (*Basic Law*) rögzíti. Hongkonghoz fűződő kapcsolatainkat így nem Pekingben vagy Pekinggel, hanem Hongkongban, a hongkongi kormánnyal és a hongkongi szervezetekkel, vállalatokkal fenntartott, közvetlen kapcsolatok révén tudjuk alakítani. A Hongkong által kínált gazdasági lehetőségek kihasználásában ennek megfelelően rendkívül fontosak a Hongkonggal közvetlenül fenntartott, kétoldalú, magas szintű érintkezések és személyes kapcsolatok. Peking mindezeket nem akadályozza, a Hongkongon keresztül kínálgató gazdasági együttműködési lehetőségek kihasználása egybeesik érdekeivel. Kínához fűződő kapcsolatainkra nézve ennek kockázata nincs, hiszen a hongkongi kormányzat nem vállal a hongkongi alkotmányban rögzítetteken túlterjeszkedő nemzetközi kötelezettségeket, illetve szükség esetén, megfelelő formában, egyeztet Pekinggel. A kormányközi együttműködés egyik fontos feladata a kétoldalú kapcsolatok intézményes kereteinek kialakítása. Hongkong, sajátos státusából adódóan, a politikai

kapcsolatokon kívül eső – és a hongkongi alkotmányban tételesen felsorolt – területeken, önállóan köt nemzetközi megállapodásokat.

A Hongkong és Magyarország közötti kapcsolatok mindeddig legfontosabb eseménye a magyar miniszterelnök 2005. szeptemberi hivatalos látogatása volt a Hongkongi Különleges Igazgatású Területen. A látogatás a legmagasabb szinten megfelelően hitelesítette a korábbi évek magyar kapcsolatépítési erőfeszítéseit, egyúttal jelentősen ösztönözte és perspektívába helyezte a kétoldalú együttműködés továbbfejlesztését. Ez részben megkezdődött, de inkább az elkövetkező évek számára kínál további feladatokat. A látogatás egyúttal megerősítette azt a kedvező, regionális csomóponti szerepet, amelyet a hongkongi üzleti–gazdasági körök számára Magyarország központi földrajzi fekvése, pénzügyi és általános infrastruktúrája kínál, mindenekelőtt Közép- és Kelet-Európa, de tágabb értelemben egész Európa felé. Előmozdította azokat a kétoldalú együttműködési lehetőségeket is, amelyek e szerepünkből és Hongkongnak saját térségében betöltött, fentebb már ismertetett, csomópont szerepéből következnek.

A legmagasabb szintű, kétoldalú találkozót követően már több szakminiszteri látogatásra is sor került és tovább élénkültek a kapcsolatok a kereskedelmi és szakmai szervezetek között is, valamint néhány, eredménnyel kecsegtető üzleti kapcsolatfelvételt is sor került. A megnyitott lehetőségek kihasználása, gyümölcsöző üzleti együttműködések létrehozása mind kormányzati oldalról, mind az üzleti és promóciós szervezetek és a vállalatok részéről további céltudatos, együttes erőfeszítéseket igényel. A Hongkonggal folytatott magyar árucseré már ma is jelentős volumenű. Egyúttal a kínai–magyar forgalomhoz hasonló összetételű és ahhoz hasonlóan erősen kiegyensúlyozatlan (2005-ben 992,7 millió USD hongkongi exporttal szemben 85,7 millió USD a Magyarországról származó import, hongkongi adatok alapján). Forgalmunk volumenét tekintve a közép-európai térségben egyértelműen Hongkong legjelentősebb kereskedelmi partnere vagyunk.

Kultúra, tudomány, oktatás

Kínai kapcsolataink ápolásakor nagy súlyt kell fektetnünk a klasszikus államközi hármasság: a politikai, a gazdasági és a kulturális együttműködés szerves összefüggésére. A kapcsolatrendszer egésze csak e területek összehangolása révén kezelhető eredményesen. Kínában nem, vagy csak nehezen tud jó üzletet kötni az, akit nem ismernek, akiről nincs referenciájuk (Hongkong pl. jó referencia). Ez nem csak cégekre, hanem országokra is vonatkozik. A pozitív országgép a kapcsolatépítés *sine qua nonja*.

Magyarország a kínai ismertségi listán valaha előkelő helyen állt. Ezt a helyzetet a szovjet–kínai ellentét megzavarta, a kínai „kulturális forradalom” szétzilálta, majd a nyolcvanas években ismét az érdeklődés homlokterébe kerültünk a reformközösség révén. Az elmúlt másfél évtizedben azonban Kínában már olyan generációk is döntéshozói, döntéshozói pozíciókba kerültek, amelyek többsége számára Magyarország neve, a kínai népnevünk alapján feltételezett hun rokonságon kívül, mást szinte nem is juttat eszükbe, miközben más, hasonló nagyságrendű országok élénk kerültek az ő ismertségi rangsorukban.

A Magyarország-kép megújításának, megtartásának pótolhatatlan eszköze a kulturális jelenlét, mely a kapcsolatoknak mintegy érzelmi hátterét adja. A *magyar kultúra* általános kapcsolatépítő offenzívánk *előrevetett osztagának* szerepét töltheti be, különös tekintettel a zenére, a táncra és az irodalomra. Kulturális kapcsolatainknak ugyanis e három területen vannak a legjelentősebb hagyományai. A magyar–kínai kulturális kapcsolatok elmélyítésének

nem csupán bilaterális jelentősége van. Ez Magyarország – mint EU-tag – részéről hozzájárulás a civilizációk közötti szakadék szőkítéséhez, áthidalásához, amit az emberiség közös jövője érdekében a globalizációs folyamat egyik centrális elemévé kellene tenni.

Szemléletváltás

A magyar–kínai kapcsolatok mindkét fél számára előnyös és zavartalan fejlődése a magyar politikai elit, a magyar közigazgatási szervek és a magyar lakosság túlnyomó részénél *szemléletváltást igényel*. Általánosan tudatosulnia kell, hogy egy olyan nyitott gazdaságú, közepes ország, mint *Magyarország nem engedheti meg magának*, hogy a világgazdaság és a világkereskedelem legdinamikusabban fejlődő és a világ legnagyobb valutatartalékával rendelkező országával olyan *marginális kapcsolatokat tartson fenn*, amelyeket nem szükséges folyamatosan karban tartani.

Tudatában kell lenni annak a sajátos körülménynek is, hogy *Magyarországnak* a Kínával való együttműködés fejlesztéshez – a legtöbb kelet- és nyugat-európai országhoz képest – *bizonyos helyzeti előnye van*. A közép-kelet-európai országok közül Kínában sokan még mindig bennünket ismernek a legjobban, mint a gazdasági reformok elindítóit. De legalább ennyire fontos az is, hogy térségünkben nálunk van a legnagyobb és a legrégebb kínai kolónia, amelynek sok tagjában mára kialakult a kettős kötődés. Ez a sajátos körülmény *különleges felelősséget* ró mindazoknak a különböző szintű magyar hatóságoknak és intézményeknek a dolgozóira, akikkel ezek a kínai emberek kapcsolatba kerülnek.

A szemléletváltás kapcsán *meg kell még említeni a Kínát* és a kínai nyelvet és kultúrát is jól ismerő szakemberek *csekély számát*, mivel részben ez is korábbi, elavult Kína-szemléletünk következménye. Az ösztöndíjas csere folyamatosságának egykori megszakadásáért – aminek hatását ma is érezzük – a szovjet–kínai „ideológiai vita” a felelős. Történeti és szemléleti okok is közrejátszottak abban, hogy a korábbi évtizedekben – nem kevés anyagi ráfordítással és egyéni áldozatvállalással – kiképzett *Kína-szakértőink* közül néhányan „pályaelhagyók” lettek.

Szakemberképzés

A magyar–kínai együttműködés mindkét fél számára előnyös és gyümölcsöző fellendítése nem képzelhető el a két ország nyelvét, kultúráját és belső viszonyait egyaránt jól ismerő szakember gárda kinevelése nélkül. A megfelelő szakemberek és színvonalas tolmácsok száma jelenleg „szűk keresztmetszet”, amely még a jövőben is gátolni fogja a kétoldalú kapcsolatok kiszélesítését és elmélyítését, mivel az elmúlt évtizedekben az e téren tapasztalható elmaradás a legnagyobb erőfeszítésekkel sem hozható be néhány év alatt. A megfelelő kínai nyelvtudással, ismeretekkel és gyakorlattal rendelkező szakemberek és tolmácsok kiképzéséhez ebben a relációban legkevesebb 10–12 éves intenzív tanulásra, munkára van szükség, amelyből – ideális esetben – legalább 4–5 évet természetes nyelvi környezetben kell eltölteni. Ennek pénzügyi és szervezeti feltételeit jórészt a két ország kormányzati szerveinek kell megteremteniük és folyamatosan biztosítaniuk, mivel egyénileg ez nem oldható meg. Számunkra e tekintetben is kedvező adottság, hogy az itt élő kínaiak gyermekeinek a többsége – legalább egy ideig – magyar iskolákban tanul, s így a magyar nyelvet elég jó színvonalon elsajátítja. Sajnos közülük sokan a kínai nyelvet, főleg a kínai írásjegyeket nem tudják megfelelő mértékben elsajátítani.

Kínaiak Magyarországon

A tartósan itt élő kínaiak száma – családtagjaikkal együtt – mintegy 20 ezer főre becsülhető. Rajtuk kívül évente mintegy 4–5 ezer kínai állampolgár látogat Magyarországra rövidebb-hosszabb időre rokonlátogatási, turisztikai, üzleti és tanulmányi céllal. A rendszerváltozással a hagyományos magyar–kínai kereskedelmi kapcsolatok átalakultak. Korábban állami külkereskedelmi cégek intézték az áruk beszerzését, ezek kikapcsolása után – pl. a ruházati import vonatkozásában – a magyar áruházaknak fogalmuk sem volt, milyen kínai cégektől kell beszerezniük az árut. Volt tehát kereslet s a korábbi állami cégek helyébe az ide érkező kínaiak léptek. Az érkezőket alapvetően gazdasági megfontolások motiválták. A vízumkényszer 1988-as eltörlése és későbbi visszaállítása között hozzánk érkezett kínaiak között alig volt igazi politikai menekült (ezeknek ún. Nansen-, hontalan útlevelük volt, s az utolsó az 1990-es évek végén hagyták el Magyarországot).

A helyzet ismerői nagyjából egyetértenek azzal, hogy a magyar lakosságnak legalább a negyede, de az is lehet, hogy a harmada csak a kínai piacokon képes vásárolni, ahol a ruházati cikkek mintegy felébe kerülnek a bolti áraknak. Ezek az üzletek tehát bizonyos szociális funkciót is betöltenek. Az is nyilvánvaló, hogy pénzben nem kifejezhető az a haszon, amelyet a rendszerváltozás első éveinek hatalmas életszínvonal-zuhanása közepette is fennmaradt társadalmi stabilitás jelentett, ami nem kis mértékben az olcsó kínai áruknak is köszönhető volt. A kínai árucikkek olcsósága három tényezőtől tevődik össze. Az egyik a valóban olcsóbb előállítási költség, amit egyébként nagy valószínűséggel egy hosszabb ideje a térségben tevékenykedő magyar külkereskedelmi cég is el tudott volna érni. A másik tényező a vámcsalásból adódik, ahol a kínai importőr a nyereség egy részét a vevőnek juttatja. A vámcsalások megítéléséhez természetesen figyelembe kell venni, hogy azokhoz magyar résztvevők is szükségeltetnek. A harmadik tényező a kis magyar piachoz képest túl sok kis kínai cég egymás közötti versenye, ami az árakat időnként valóban irreálisan alacsonyra nyomja le.

Az évek óta itt élő és tevékenykedő kínai cégtulajdonosok és kínai alkalmazottaik túlnyomó többségükben szerény, szorgalmas és törvénytisztelő emberek, akik azonban az elmúlt másfél évtizedben gyakran kerültek kiszolgáltatott helyzetbe egyes magyar ügyintézők lelketlen, bürokrata, vagy éppen korrupt magatartása miatt. Ez a stílus a kínaiakban eleinte meglevő betagozódási törekvésnek nem adott tápot, inkább erősítette azt a folyamatot, hogy integrálódásra kész etnikumból fokozatosan Magyarországon tevékenykedő kínai külkereskedőkkel váljanak, akik nem tekintik életcéljuknak a több nemzedékre szóló, tartós letelepedést. A betagozódási folyamat lefékezésének nem kizárólag Kína erősödése az oka. Szerepet játszott benne a nehezen dokumentálható, ám 18 év óta folyamatosan jelentkező, ellenható magyar attitűd is. A 2006 évi velencei biennáléra vitt magyar kiállítás budapesti kínai kolóniát bemutató anyagának elkészítését fiatal szociológusokra bízta, akik kísérő anyagaikban arra az elgondolkodtató megállapításra jutottak, hogy a kolóniában alapvetően nem asszimilációs folyamat zajlik, hanem „hibridizáció”, „egymás mellett élés”.

Az itt élő kínaiakat differenciáltan és szelektíven kell kezelni mind az itteni beilleszkedésük elősegítése, mind pedig a magyar–kínai együttműködés fejlesztésében való fokozottabb részvételük érdekében. Mindenekelőtt a jelentősebb forgalmat lebonyolító és tőkeerős kínai cégek képviselőire és tulajdonosaira kell nagyobb figyelmet fordítani és őket megnyerni a magyar áruk, szolgáltatások és szellemi termékek Kínába történő exportjának elősegítésére. Ugyanakkor a kisebb cégek problémáinak a megoldásához is hozzá kell járulnunk, mert a jövőben még ezek is nagyobb és tőkeerősebb cégekké válhatnak. Mindenesetre

elgondolkoztató, hogy egy budapesti kínai nyelvű hetilap 2006 áprilisában, tizenhat évvel a „magyar láz” után beszámol a kínai kormányhivatalok rövidesen életbe lépő rendelkezéséről, miszerint nem csupán a vállalatoknak, de a lakosságnak is megengedi, hogy szabad devizában külföldön befektetéseket eszközöljön, amire évi 20 ezer USD-ig lehet pénzt átváltani. (Annak idején ennél jóval kisebb összeggel is alapoztak meg Magyarországon komoly pályát befutó cégeket.)

Az 1990-es évek elejétől sorra alakultak az itt élő kínaiak szervezetei, a nemzetközi tendenciával ellentétben előbb az országos („összkínai”) jellegűek, majd az egy térségből származók szövetségei, aminek eredményeként ma több szervezet és újság is működik nálunk. A szülőföldi szervezetek egyre inkább hídszerepet játszanak az óhaza és Magyarország között. E sokszínű – versengéstől és ellentétektől sem mentes – szervezeti élet aligha teszi lehetővé, hogy a magyar hatóságok bármelyiküket is egyetlen, hiteles képviselőként fogadják el. A budapesti kínai nagykövetséget kérni fel a kolónia „illetékeseinek” megnevezésére szintén nem lenne szerencsés. Az elmúlt tíz évben a kolónia konszolidálódott, tehetős tagjai jó személyi kapcsolatokat építettek ki a magyar társadalomban, s a magyar tulajdonban levő piacok mellett, kínai tulajdonban levők is megjelentek. Utóbbiakkal inkább az a probléma, hogy a magyar piac ennyi kínai kereskedőt nem tud eltartani.

Tény, hogy *a kereskedelem egy része kínai kezekbe került*. Arra kell a kínai kereskedőket ösztönöznünk, hogy logisztikai bázisukként tekintsenek ránk a térségben. Ehhez azonban más magatartásra, stílusra, szemléletre lenne szükség és főleg több gyakorlatiasságra. A magyar közvéleményben felbukkanó előítéletek és tévhitek helyett a valóságból kellene kiindulnunk, s megpróbálkozni azzal, hogy saját érdekeinket összehangoljuk az övéikkel. A kolónia elitjének nagyobb megbecsülésével, az országhoz kötődésének erősítésével (ne gondoljuk, hogy mindenképp pozitív érzelmi kötődés nélkül telt el ez a másfél évtized) azonban még mindig elérhetjük, hogy ne csak vissza-visszalátogasson, de esetleg életvitelszerűen itt is éljen, családi házat építsen. A jelentős vívmánynak tekinthető magyar–kínai kéttannyelvű iskola tevékenységének is az itt tartást, a jövőbeli hídszerepet kell szolgálnia. Célszerű volna ezt a jelenleg még csak nyolcosztályos iskolát tizenkétosztályossá fejleszteni, hogy az ott tanuló fiatalok az érettségi vizsga letétele után egyforma eséllyel felvételizhessenek akár kínai, akár magyar felsőoktatási intézményekben. Különösen meg kell becsülnünk azokat a kínaiakat, akik gyermekeiket magyar iskolába járatják, sőt, a magyar állampolgárság felvételének gondolatával foglalkoznak. De ezzel egyidejűleg ösztönözni kellene az erre fogékony és a jövőbe előretekinteni képes magyar szülőket is, hogy a budapesti magyar–kínai kéttannyelvű iskolába járassák gyermekeiket.

A Magyarországon élő kínaiak nagy része ugyan a kivándorlás szempontjából évszázadok óta „legmobilabb” Csecsiang és Fucsien tartományból származik, azonban a magyar helyzet egyik sajátossága az, hogy Kína több mint harminc tartományi szintű közigazgatási egységének többségéből élnek itt kínaiak. Ez azt a lehetőséget kínálja, hogy Kína legkülönbözőbb részeivel rajtuk keresztül kapcsolatokat ápolhassunk. Társadalmi státuszukat tekintve az itt élő kínaiak zöme kisvállalkozó, akik rendszeres kapcsolatban állnak szülőföldjükkel, hiszen a magyar piacra készült termékeit gyakran éppen az ő tervrajzaik alapján, szülőfalujuk műhelyeiben, a rokonaik állítják elő. Ezek az emberek rendszeres telefonkapcsolatot tartanak fenn az otthoniakkal, s évente egyszer mindenképp hazalátogatnak, ha máskor nem, tavaszünnepekor.

Arra is oda kell figyelnünk, hogy van egy *kínai elitiünk*, amely tehetsége és nálunk szerzett pénze révén otthon is működőképes, s olyan ajtók is megnyílnak előtte, amelyek magyar vállalkozók előtt esetleg nem. Ezek a kínaiak ma már kétlakiak, ápoljuk a hozzánk fűződő kapcsolatukat, s akkor ők is hasznos *hídszerepet* tudnak betölteni. Minden csoportot számon kell tartani, mindenkivel tárgyalni kell, s amit lehet, helyi szinten kell eldönteni. Téved, aki kínai nemzetiségi önkormányzat alakítását javasolja. Ez csak az alkotmányban rögzített tizenhárom nemzetiségre vonatkozik, s az sem igaz, hogy közülük a kínai lenne a legnépesebb.